
Μνήμων

Τόμ. 20 (1998)

**ΚΚΕ ΚΑΙ ΣΛΑΒΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944)**

ΜΙΧΑΛΗΣ Π. ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.667](https://doi.org/10.12681/mnimon.667)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ Μ. Π. (1998). ΚΚΕ ΚΑΙ ΣΛΑΒΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944). *Μνήμων*, 20, 67-108. <https://doi.org/10.12681/mnimon.667>

ΜΙΧΑΑΛΗΣ Π. ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ

ΚΚΕ ΚΑΙ ΣΛΑΒΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944)

Η εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα, τον Απρίλιο του 1941, εκτός των άλλων, επανέφερε στο προσκήνιο μια σειρά προβλημάτων που αφορούσαν στις ιστορικές αντιδικίες των βαλκανικών κρατών σχετικά με το λεγόμενο «Μακεδονικό Ζήτημα». Προβλήματα που φάνονταν ότι είχαν οριστικά επιλυθεί μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, τις συνθήκες του 1923-1924 μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας για τις ανταλλαγές των πληθυσμών και τη διαμόρφωση ενός αναμφισβήτητου πληθυσμιακού συσχετισμού στην ελληνική Μακεδονία κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, επανέκαμπταν με ιδιαίτερη ένταση. Το επίδικο αντικείμενο ήταν για μία ακόμη φορά ο προσδιορισμός του εθνολογικού status των πληθυσμών της περιοχής και η αναζήτηση της περιώνυμης «μακεδονικής εθνότητας», που αποτελούσε την ιστορική βάση προώθησης των συμφερόντων της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας στην περιοχή.

Με τη συμφωνία που υπογράφηκε στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης της Λωζάνης, στις 30 Ιανουαρίου 1923, σχετικά με την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και την εγκατάσταση ενός μεγάλου μέρους του ελληνικού προσφυγικού πληθυσμού στην ελληνική Μακεδονία, είχε επιβληθεί μια αναμφισβήτητη ελληνική πληθυσμιακή υπεροχή στην περιοχή¹. Όταν μάλιστα άρχισαν να μεταναστεύουν βουλγαρικοί πληθυσμοί προς τη χώρα καταγωγής τους, ως συνέπεια της συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας για την εθελούσια έξοδο από την ελληνική Μακεδονία μη ελληνικών πληθυσμών, το Νοέμβριο του 1919, τα ποσοστά υπεροχής του ελληνικού στοιχείου έναντι των άλλων εθνικών ομάδων άγγιζαν ασυνήθιστα για την ευρωπαϊκή ήπειρο ύψη². Ο μοναδικός πληθυσμός που θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο προστρι-

1. Βλ. Κ. Σβολόπουλος, *Η Απόφαση για την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 12-19.

2. Από το 1926 το ελληνικό στοιχείο σύμφωνα με στοιχεία της Κοινωνίας των Εθνών αποτελούσε το 88,8% του πληθυσμού. Βλ. St. Ladas, *The Exchange of Minorities, Bulgaria, Greece and Turkey*, Νέα Υόρκη 1932, σ. 41, 75-90, 104-106, 121.

βών μεταξύ των βαλκανικών χωρών ήταν η αποκαλούμενη «σλαβομακεδονική μειονότητα», η οποία ήταν και η μοναδική πλέον βάση για την ανάπτυξη του λεγόμενου «μακεδονικού αλυτρωτισμού».

Η «σλαβομακεδονική μειονότητα» ήταν ένα χριστιανικό στοιχείο της Μακεδονίας που μιλούσε μια σλαβική διάλεκτο που προσιδίαζε στη βουλγαρική. Ο πληθυσμός αυτός δεν είχε αναπτύξει, κατά βάση, κανένος είδους εθνική συνείδηση και με την έννοια αυτή δεν αναγόταν σε κανένα από τα όμορα της Ελλάδας κράτη στη Βαλκανική, γεγονός που απεδείχθη από την απροθυμία του στοιχείου αυτού να μεταναστεύσει στη Βουλγαρία με τη συμφωνία του 1919 για εθελοντική έξοδο των βουλγαρόφωνων πληθυσμών από την ελληνική επικράτεια³.

Το γεγονός, όμως, ότι η μειονότητα αυτή δεν είχε σαφή εθνική αναφορά συνέτεινε στο να αναπτυχθεί μια προσπάθεια προσάρτησής της στο εθνικό περιβάλλον των δύο γειτονικών της Ελλάδας βαλκανικών κρατών ως εθνολογική βάση και μέσο προαγωγής των διεκδικήσεων της κάθε χώρας στην περιοχή της Μακεδονίας. Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρά τις αντίθετες θέσεις Βουλγάρων και Σέρβων, ο πληθυσμός αυτός δεν είχε αναπτύξει μέχρι τον πόλεμο κανένα αυτονομιστικό κίνημα, ενώ μέχρι τα 1920 ούτε οι Σέρβοι μιλούσαν για κάποιο «μακεδονικό έθνος», θεωρώντας ως Σλαβομακεδόνες με σαφή σερβικό εθνικό προσανατολισμό μόνο εκείνους που ζούσαν σε σερβικές επαρχίες⁴.

Η ακριβής πληθυσμιακή έκταση αυτού του σλαβομακεδονικού στοιχείου δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί, ιδίως επειδή κάθε χώρα τους καταχωρίζε στη δική της εθνότητα και οι στατιστικές είχαν καθαρά προπαγανδιστικό χαρακτήρα. Στο μέτρο, μάλιστα, που δεν δήλωναν καμιά εθνικότητα, ακόμα και το ελληνικό κράτος τους προσμετρούσε ως Έλληνες. Ιδιαίτερα από τις αρχές του 20ού αιώνα και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εκατοντάδες εθνογραφικές μελέτες εκπονήθηκαν κυρίως για να πλαισιώσουν με «αδιάσειστα» στοιχεία τα αλυτρωτικά επιχειρήματα των κρατών της Χερσονήσου⁵.

Υπήρχε, άλλωστε, μεγάλη παράδοση από τη δράση οπλοφόρων στα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας που τρομοκρατούσαν τους πληθυσμούς, επιδιώκοντας

3. Η προσπάθεια του ελληνικού κράτους να ενσωματώσει τους πληθυσμούς αυτούς δεν ήταν αμελητέα. Ο καταπιεστικός τρόπος του Μεταξικού καθεστώτος προκάλεσε αντιδράσεις έντονης στους κόλπους του σλαβόφωνου πληθυσμού με αποτέλεσμα ένα τμήμα του να στραφεί σε άλλες χώρες. Βλ. Ε. Κοφός, *Nationalism and Communism in Macedonia*, Αθήνα 1974, σ. 50.

4. Β. Παπαδάκης, «Διεθνής θέσις της Ελλάδος», *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. Γ', Ελλάς, Αθήνα 1934, σ. 612 και Κ. Ι. Μαζαράκης-Αινιάν, *Η λύσις του Βαλκανικού Ζητήματος*, Αθήνα 1919, σ. 24.

5. Βλ. και Β. Γούναρης, «Οι Σλαβόφωνοι της Μακεδονίας», *Μακεδονικά* 29 (1994) 210-212.

να τους υποχρεώσουν να ασπαστούν κάποια εθνικότητα ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα των επικεφαλής των οπλισμένων ομάδων. Με τον τρόπο αυτό πολλές από τις διακηρύξεις εθνικού φρονήματος ακόμη και ολόκληρων χωριών είχαν αποσπαστεί με τη βία ή και υπό το κράτος του φόβου απέναντι σε κρατικούς υπαλλήλους που δεν δίσταζαν να εκβιάζουν, έμμεσα ή άμεσα, τους απλούς χωρικούς. Σημειωτέον ότι έτσι ήταν πολύ εύκολο να διαπιστώνονται μεταστροφές εθνικού φρονήματος, γεγονός που καθιστούσε αφερέγγυες όλες τις αποσπασματικές καταγραφές πληθυσμού⁶.

Ήταν, ούτως ή άλλως, δύσκολο να προσδιοριστούν εθνολογικά οι πληθυσμοί αυτού, αφού το βασικότερο κριτήριο ήταν το γλωσσικό ιδίωμα. Η ελληνική πλευρά είχε προσδιορίσει ότι το μακεδονικό ιδίωμα μιλούνταν από συμπαγείς πληθυσμούς, κυρίως στη δυτική Μακεδονία αλλά και στο διαμέρισμα Σερρών-Δράμας (κυρίως σε χωριά). Ωστόσο, ακόμα και αυτοί που επεδίωκαν να αποδώσουν στους πληθυσμούς αυτούς μια εθνότητα παραδέχονταν ότι ο εθνολογικός προσδιορισμός μόνο μέσω της γλώσσας ήταν ανεπαρκής⁷.

Να σημειωθεί ότι αρκετοί από τον πληθυσμό αυτό δε θεωρούσαν ότι το σλαβικό ιδίωμα που μιλούσαν συνιστούσε μια εθνολογική διάκριση και δήλωναν Έλληνες. Η επίσημη ελληνική εκδοχή ήταν ότι στην ελληνική Μακεδονία, μετά το 1925, βρίσκονταν γύρω στους 80.000 σλαβόφωνους, οι οποίοι κατοικούσαν κυρίως στις επαρχίες Έδεσσας, Καστοριάς, Κοζάνης, Φλώρινας και πολύ λιγότεροι στις περιοχές Σερρών, Σιδηροκάστρου και Δράμας⁸. Βέβαια τα στοιχεία αυτά στην ουσία κατέγραφαν μέσω των στατιστικών τα άτομα που είχαν δηλώσει ως μητρική γλώσσα τη βουλγαρική⁹, υπονοώντας ότι το γλωσσικό κριτήριο ήταν ασφαλής δείκτης εθνολογικής αναφοράς, αν και ήταν γνωστό ότι ακόμα και ως προς τον προσδιορισμό του σλαβόφωνου ιδιώματος υπήρχαν διαφωνίες, όπως αυτές της σερβικής πλευράς που ισχυριζόταν ότι η γλώσσα ήταν φωνολογικά και λεξιλογικά πιο κοντά στη σερβική και μόνο μορφολογικά προσιδιάζε στη βουλγαρική¹⁰.

6. Βλ. και Ι. Σ. Κολιόπουλος, *Ληλασία φρονημάτων: Το Μακεδονικό Ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 30-33.

7. Να σημειωθεί ότι οι υπάρχουσες στατιστικές για την πληθυσμιακή σύνθεση της Μακεδονίας στις αρχές του αιώνα αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά τα χριστιανικά σχολεία, όπου υπερτερούσαν τα ελληνικά και οι Έλληνες μαθητές. Βλ. Ι. Κ. Μαζαράκης-Αιυιάν, *Το Μακεδονικό Ζήτημα και η γέννηση του νέου Μακεδονικού Ζητήματος*, Αθήνα 1992, Παράρτημα Χαρτών.

8. Α. Πάλλης, «Το Προσφυγικόν Ζήτημα», *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. Α', Αθήνα 1934, σ. 408.

9. E. Barker, *Macedonia. Its Place in Balkan Power Politics*, Λονδίνο 1950, σ. 30.

10. Α. Παπαπαναγιώτου, *Το Μακεδονικό Ζήτημα και το Βαλκανικό Κομμουνιστικό Κίνημα 1918-1939*, Αθήνα 1992, σ. 22.

Από την ελληνική πλευρά και το Κομμουνιστικό Κόμμα, που είχε αναπτύξει δράση στις περιοχές με σλαβόφωνο στοιχείο σε όλη τη μεσοπολεμική περίοδο, θεωρούσε ότι ο πληθυσμός αυτός δεν ξεπερνούσε τις 120.000. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατέθηκαν από το Χ. Βάτη σε εισήγησή του κατά τη διάρκεια του 3ου Συνεδρίου του ΚΚΕ (Μάρτιος-Απρίλιος 1927), στα 1912 η ελληνική Μακεδονία αποτελούνταν από 513.000 Έλληνες (στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται και οι σλαβόφωνοι που αναγνώριζαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο), 415.000 Τούρκους, 119.000 «Μακεδόνες» (Βουλγαρίζοντες-Εξαρχικούς). Το Μάρτιο του 1927, μετά τις πληθυσμιακές ανταλλαγές και την έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία, ο πληθυσμός της Ελληνικής Μακεδονίας αποτελούνταν από 1.340.000 Έλληνες και 77.000 «Μακεδόνες»¹¹. Αντίστοιχοι ήταν οι υπολογισμοί του ΚΚΕ και για την περίοδο της Κατοχής¹².

Πρέπει, ωστόσο, να υπογραμμιστεί ότι τα στοιχεία αυτά ήταν προϊόντα είτε αυτοσχέδιων απογραφών είτε συλλογής πληθυσμιακών δεδομένων από κρατικούς οργανισμούς, όπως για παράδειγμα οι Νομαρχίες, που κατέγραφαν τα πληθυσμιακά δεδομένα όχι με την πρόθεση να διαπιστωθεί η έκταση του σλαβόφωνου στοιχείου αλλά για να δοθεί η «πρέπουσα» απάντηση στα στατιστικά στοιχεία των άλλων πλευρών. Έτσι, δεν συνυπολογιζόταν ότι πολλοί σλαβόφωνοι δίσταζαν να δηλώσουν ότι μιλούσαν άλλη γλώσσα εκτός από την Ελληνική, όταν έρχονταν αντιμέτωποι με τις ελληνικές αρχές που διεξήγαγαν τις απογραφές¹³. Κατά τον ίδιο τρόπο δεν συνυπολογιζόταν ότι πολλοί από τους ερωτηθέντες ήταν δίγλωσσοι¹⁴.

Όταν οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ελλάδα, οι Βούλγαροι, των οποίων η εξωτερική πολιτική προσανατολιζόταν αποκλειστικά προς τις δυνάμεις εκείνες που προωθούσαν την αναθεώρηση των Συμφωνιών του Νειγύ (27.11.1919) και των Σεβρών (10.8.1920), ώστε η Βουλγαρία να αποκτήσει έξοδο προς το Αιγαίο¹⁵, επιχείρησαν να προσαρτήσουν την Ανατολική Μακεδονία που τους είχε

11. Ριζοσπάστης, 24 Μαρτίου 1927.

12. Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/7333, Έκθεση του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας προς το ΠΓ του ΚΚΕ, 6 Οκτωβρίου 1944.

13. Οι Βούλγαροι υποστήριζαν ότι στη Μακεδονία υπήρχε αναμφισβήτητη πλειοψηφία του βουλγαρικού στοιχείου. Για τις ανάλογες θέσεις των Βουλγάρων σοσιαλιστών, Α. Παπαπαναγιώτου, *ό.π.*, σ. 12-15 και 29-32.

14. Με βάση τις απογραφές των ελληνικών αρχών, στις δύο Επαρχίες του νομού Φλώρινης (Καστοριά και Φλώρινα) κατοικούσε η συντριπτική πλειοψηφία των σλαβόφωνων, ήτοι το 64% του πληθυσμού για τη Φλώρινα και το 62% του πληθυσμού για την Καστοριά, βλ. Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 38-40.

15. Ο βουλγαρικός αλτρωτισμός ήταν το μέσο για να προσεταιριστούν οι Γερμανοί τους Βούλγαρους και να τους εντάξουν στο Τριμερές Σύμφωνο. Ακόμα και οι Βρετανοί επιχείρησαν να αξιοποιήσουν το γεγονός αυτό για να στρέψουν τους Βούλγαρους εναντίον των

παραχωρηθεί ως σφαίρα κατοχής και να επεκτείνουν την κυριαρχία τους στην Κεντρική Μακεδονία.

Για να υλοποιήσουν τα σχέδια αυτά επιδόθηκαν σε έναν εκτεταμένο κατατρεγμό του ελληνικού στοιχείου¹⁶, στην εκδίωξη κάθε ελληνικής αρχής, την έκδοση βουλγαρικών ταυτοτήτων, την αλλαγή των τοπωνυμίων της περιοχής, την επιβολή της βουλγαρικής γλώσσας και την αλλαγή των εκκλησιαστικών αρχών¹⁷. Στην περίπτωση μάλιστα της Δράμας, στα τέλη Σεπτεμβρίου 1941, κατέπνιξαν στο αίμα την εξέγερση του ελληνικού στοιχείου¹⁸.

Από την άλλη πλευρά, οι Βούλγαροι προχώρησαν σε εποικισμό της Ανατολικής Μακεδονίας με 50.000 περίπου εποίκους, από αυτούς που είχαν εγκαταλείψει τη Μακεδονία στο Μεσοπόλεμο, στο πλαίσιο της αμοιβαίας μετανάστευσης πληθυσμών¹⁹, ενώ προέβησαν σε συστηματική καταδίωξη των «Γραικομάνων», των σλαβόφωνων με ελληνική αναφορά, την ίδια στιγμή που το υπόλοιπο σλαβομακεδονικό στοιχείο ετύγχανε διευκολύνσεων, υλικών ενισχύσεων και όπου δεν υπήρχε ελληνική διοίκηση εξοπλιζόταν με όπλα που είχε εγκαταλείψει η Ελληνική Χωροφυλακή²⁰.

Ήταν φανερό ότι οι Βούλγαροι, με την ωμή βία αλλά και την ανακάλυψη εθνολογικής βάσης στη Μακεδονία, προσπαθούσαν να προσδώσουν στη σλαβομακεδονική μειονότητα το χαρακτήρα ενός σκλαβωμένου βουλγαρικού πληθυσμού που επιζητούσε τη χειραφέτησή του από την ελληνική κυριαρχία. Για το λόγο αυτό εγκατέστησαν σε όλα τα γερμανικά φρουραρχεία γραφεία προπαγάνδας, ίδρυσαν λέσχη στη Θεσσαλονίκη με σκοπό την παροχή αρωγής στο σλαβομακεδονικό στοιχείο²¹, ενώ με επικεφαλής τον υπολοχαγό Α. Κάλτσεφ και έδρα την Έδεσσα προχώρησαν σε εκτεταμένους εξοπλισμούς σλαβόφωνων χωριών καθιστώντας την «Οχράνα», την ένοπλη εθνικιστική οργάνωση των Βούλ-

Γερμανών. Οι διαμαρτυρίες της Κυβέρνησης Τσουδερού απέτρεψαν τη βρετανική επιδίωξη να προσφερθεί στους Βούλγαρους εδαφική διευθέτηση εις βάρος της Ελλάδας. Ε. Τσουδερός, *Διπλωματικά παρασκήνια 1941-1944*, Αθήνα 1950, σ. 87 κ.ε.

16. Για τη βουλγαρική βία στην Α. Μακεδονία, βλ. Ε.Λ.Ι.Α., *Αρχείο Βουλγαρικής Κατοχής και Προπαγάνδας στη Μακεδονία 1941-1944*, φάκ. 1-16 (αναφ. τοπικών υπηρεσιών Ασφαλείας).

17. FO 371/29842 R 9669, Σιμόπουλος προς Ο. Sargent 3.11.1941, FO 371/33176 R 6864/281-19, 3.10.1942 και 43775 R 12143, *Minority Problems*, Leeper προς Eden.

18. Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ. Α', Αθήνα, σ. 90-101.

19. FO 371/29842, R 10647/96/19 και R 9563/96/19 Σιμόπουλος προς Eden και R 9669 Σιμόπουλος προς Sargent, 3 Νοεμβρίου 1941.

20. *Έκθεση Επιτροπής ΕΑΜ Μακεδονίας*, «Για την τριχρόνη εθνικοαπελευθερωτική πάλη του λαού της Μακεδονίας», *Εθνική Αντίσταση*, Πράγα 1963, σ. 331-332.

21. Βλ. Α. Χρυσόχου, *Η Κατοχή εν Μακεδονία. Η δράσις της βουλγαρικής προπαγάνδας*, 1950, τ. Β, passim.

γαρων, μηχανισμό που ασκούσε απόλυτη εξουσία στη μακεδονική ύπαιθρο²².

Το έργο των βουλγαρικών εθνικιστικών οργανώσεων ευνοούσαν, υποστήριζαν και οργάνωναν οι δυνάμεις κατοχής που βοήθησαν αποφασιστικά στο σχηματισμό ένοπλων σλαβόφωνων φρουρών στις περιοχές με μειονοτικό πληθυσμό για να παρεμποδίσουν με αυτό τον τρόπο τον ανεφοδιασμό των Ελλήνων ανταρτών και τις σχέσεις τους με τον πληθυσμό αυτό. Πριν την «Οχράνα», που κατά κύριο λόγο ήταν δημιούργημα των Γερμανών, οι Ιταλοί είχαν οργανώσει το Μάρτιο του 1943 το «Κομιτάτο», σώμα ενόπλων πολιτοφυλάκων σλαβόφωνης αναφοράς που δρούσε κυρίως στην περιοχή της Καστοριάς από όπου πήραν και το προσωνύμιό τους οι αυτονομιστές αυτής της κατηγορίας²³.

Η συγκρότηση του ΕΑΜ στη Μακεδονία, όπου γρήγορα αναδείχθηκε στην κύρια αντιστασιακή οργάνωση της περιοχής, αποτέλεσε το βασικότερο πρόσκομμα στην ανεξέλεγκτη δράση των Βούλγαρων εθνικιστών, αφού μία από τις πρώτες ενέργειες του ΕΛΑΣ ήταν να περιορίσει με στρατιωτικά μέσα την ελεύθερη πρόσβαση των κομιτατζήδων στα σλαβομακεδονικά χωριά²⁴. Ειδικότερα σε σχέση με τη σλαβομακεδονική μειονότητα το ΕΑΜ είχε μια σειρά πλεονεκτημάτων που αφορούσαν στην απήχηση που είχε ο λόγος του ΚΚΕ στους πληθυσμούς αυτούς ήδη από τη δεκαετία του 1930, ως συνέπεια μιας πολιτικής που έφτασε στο σημείο να αναγνωρίσει μέχρι και δικαιώματα αυτονομίας στους πληθυσμούς αυτούς. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του ΚΚΕ και των σλαβόφωνων σε αντιδιαστολή με άλλες ελληνικές οργανώσεις της Κατοχής, όπως η ΠΑΟ, οι οποίες αντιμετωπίζονταν από τους μειονοτικούς με καχυποψία ως εκφραστές του ελληνικού εθνικισμού²⁵.

Αυτή ακριβώς η σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στη μειονότητα και σε μια ελληνική πολιτική οργάνωση, το ΚΚΕ, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην περιστολή των αυτονομιστικών τάσεων που καλλιεργούσαν στο εσωτερικό του σλαβομακεδονικού πληθυσμού Σέρβοι και Βούλγαροι εθνικιστές. Γιατί το ΚΚΕ και οι κομματικές του οργανώσεις ήταν οι μοναδικοί φορείς ελληνικών θέσεων στους κόλπους της μειονότητας που μπορούσαν να παρακάμψουν τη διάχυτη καχυ-

22. Βλ. S. Troebest, «Η Δράση της Οχράνα στους Νομούς Καστοριάς, Φλώρινας, Πέλλας 1943-1944» στο συλλογικό τόμο *Η Ελλάδα 1936-1944*, Αθήνα 1989, σ. 258-261.

23. Σ. Αντωνίου (Διοικητής Χωροφυλακής Καστοριάς), *Η σλαβική και κομμουνιστική επιβουλή και οι αντιστάσεις των Μακεδόνων*, Θεσσαλονίκη 1950, σ. 105-113.

24. *Ριζοσπάστης*, 25-26 Σεπτεμβρίου 1945.

25. Κατά κύριο λόγο οι σλαβομακεδονικοί πληθυσμοί είχαν αντιβενιζελικό προσανατολισμό λόγω της δράσης της εθνικιστικής βουλγαρικής οργάνωσης Ε.Μ.Ε.Ο. που προέτρεπε τους σλαβόφωνους να υποστηρίξουν τον αντιβενιζελισμό ως αντίπαλο δέος στον ελληνικό εθνικισμό. Βλ. Γ. Στεφανίδης, *Η Μακεδονία στη δεκαετία 1940-1950 στο Μακεδονία. Η νεώτερη και σύγχρονη*, τ. Β', Αθήνα 1992, σ. 80-81.

ποψία των Σλαβομακεδόνων έναντι του ελληνικού στοιχείου με το οποίο η μειονότητα βρισκόταν σε συνεχείς προστριβές από δεκαετίες²⁶.

Οι προστριβές αυτές είχαν ενταθεί μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1920 εξαιτίας της αθρόας εγκατάστασης Ελλήνων προσφύγων από τη Μ. Ασία σε περιοχές με σλαβόφωνους, γεγονός που ενέτεινε τις εκατέρωθεν διεκδικήσεις αμφισβητούμενων καλλιεργήσιμων εκτάσεων που εγκατέλειψε ο παλιός μουσουλμανικός πληθυσμός. Οι προπολεμικές ελληνικές κυβερνήσεις είχαν φροντίσει να οξύνουν με κάθε τρόπο τις αντιθέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων ευνοώντας, στις περισσότερες των περιπτώσεων απροκάλυπτα, τους Έλληνες πρόσφυγες²⁷.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των σλαβόφωνων ήταν αγρότες με μικρούς κλήρους, ακτήμονες και εργάτες γης που ζούσαν απομονωμένοι σε κλειστές κοινότητες και απέφευγαν τις επαφές ιδίως με τα πιο εύπορα στρώματα των ημιαστικών και των αστικών κέντρων. Τις συνθήκες απομόνωσης επιδεινώναν και οι πολλαπλές μορφές εκμετάλλευσης των φτωχών αυτών αγροτών από τις ελληνικές κρατικές αρχές, τους μεγάλους ιδιοκτήτες γης της περιοχής, ακόμη και από τις ίδιες τις εκκλησιαστικές αρχές που απαιτούσαν μεγάλες οικονομικές εισφορές. Σε αυτά πρέπει να προστεθεί και το ιδιαίτερο βάρος που είχαν στις τοπικές κοινωνίες πάσης φύσεως ένοπλοι καπεταναίοι που επέβαλαν τα ιδιοτελή τους συμφέροντα στον τοπικό πληθυσμό²⁸.

Με δεδομένη την καχυποψία που επικρατούσε στους κόλπους του μειονοτικού στοιχείου ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για τις ελληνικές οργανώσεις της Μακεδονίας να αποτρέψουν τους σλαβόφωνους από το να υιοθετήσουν τα επιχειρήματα των Βούλγαρων εθνικιστικών, ιδίως από τη στιγμή που οι κομιτατζήδες μοίραζαν απεριόριστες υποσχέσεις. Παράλληλα, η Κατοχή συνέβαλε στη ραγδαία επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου των φτωχών σλαβόφωνων αγροτών, αφού ήδη από τη μεσοπολεμική περίοδο είχε διαπιστωθεί ότι πάνω από το 70% του πληθυσμού αυτού υποσιτιζόταν²⁹. Ήταν, επομένως, ιδιαίτερα επιρρεπείς τόσο στις υποσχέσεις των Βούλγαρων κομιτατζήδων όσο και θετικά διακείμενοι στις πενιχρές, έστω, υλικές ενισχύσεις από τις δυνάμεις κατοχής, που δίνονταν με αντίτιμο τη δημιουργία φιλοκατοχικών ένοπλων σλαβομακεδονικών φρουρών.

26. Ιδιαίτερα η δικτατορία Μεταξά εξαπέλυσε ένα πραγματικό πογκρόμ κατά της μειονότητας με διώξεις και φυλακίσεις, αφαίρεση περιουσιών, απαγορεύσεις στην ελεύθερη χρήση του γλωσσικού ιδιώματος κλπ. Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 50-51.

27. Για το θέμα αυτό βλ. και Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 45-51. Αυτός ήταν και ο βασικότερος λόγος που οι σλαβόφωνοι στράφηκαν προς τους Λαϊκούς στο Μεσοπόλεμο αφού οι πρόσφυγες συνδέθηκαν με τους Βενιζελικούς, βλ. και Α. Ρήγος, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935. Οι κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα 1988, σ. 206-208.

28. Βλ. και Β. Γούναρης, *Οι Σλαβόφωνοι της Μακεδονίας*, *ό.π.*, σ. 212-213, 221.

29. Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 55-57.

Πάντως, στον ανταγωνισμό μεταξύ Ελλήνων και βαλκάνιων γειτόνων αναφορικά με τον προσεταιρισμό των μειονοτικών η ελληνική πλευρά είχε ένα ακόμη πλεονέκτημα. Σε συνθήκες ιδιαίτερα δύσκολες για τους φτωχούς σλαβόφωνους η συγκρότηση των οργανώσεων του ΕΑΜ στα μειονοτικά χωριά, και ιδίως τα δίκτυα αλληλοβοήθειας, συνέβαλαν αποφασιστικά στην επιβίωση του πληθυσμού αυτού. Επιπλέον, ο ΕΛΑΣ βοήθησε να επικρατήσει η τάξη σε μια περιοχή με μεγάλη προϊστορία στη δράση συμμοριών και παραστρατιωτικών οργανώσεων, όπου η έλλειψη κρατικών αρχών ευνοούσε την ανεξέλεγκτη μαύρη αγορά, την παράνομη υλοτομία, τις ζωοκλοπές. Έτσι, όπως και στην υπόλοιπη ελληνική ύπαιθρο, ο ΕΛΑΣ προσέφερε την απαιτούμενη ασφάλεια στους χωρικούς αλλά και παρεμπόδισε την απόλυτη εξαθλίωση του μειονοτικού πληθυσμού περιορίζοντας τις επιτάξεις τροφίμων για τις ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής³⁰.

Αν και το ΕΑΜ είχε κατορθώσει σταδιακά να προσεταιριστεί ένα μεγάλο κομμάτι του σλαβομακεδονικού πληθυσμού, από την άλλη πλευρά αυτή ακριβώς η σχέση είχε εγείρει τις έντονες αντιδράσεις των αντιτιθέμενων στο ΕΑΜ ελληνικών πολιτικών οργανώσεων. Το γεγονός αυτό δυσχέραινε το έργο συγκρότησης ενός ισχυρού αντιστασιακού μετώπου στην περιοχή, δεδομένου ότι οι αντίπαλοι του ΕΑΜ απευθύνονταν στο τοπικό ελληνικό στοιχείο καλλιεργώντας την ιδέα ότι το ΕΑΜ προέβaine σε παραχωρήσεις εθνικών συμφερόντων και ότι είχε επανέλθει στα αιτήματα περί ανεξαρτησίας της Μακεδονίας που είχε υιοθετήσει κατά το Μεσοπόλεμο το ΚΚΕ³¹.

Σταδιακά οι αιτιάσεις αυτές αποτέλεσαν τον κύριο παράγοντα αντιπαράθεσης στους κόλπους της ελληνικής πλευράς προκαλώντας έναν πραγματικό διχασμό που απέτρεψε τις περιορισμένες έστω προσπάθειες συνεργασίας και συντονισμού των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων. Αυτά που εντέχνως συγκαλύπταν οι επικριτές του ΕΑΜ ήταν ότι το ΚΚΕ είχε αποκηρύξει ρητά την αυτονομιστική πολιτική που υιοθέτησε στο παρελθόν, η οποία άλλωστε ποτέ δεν έχαιρε της αποδοχής της πλειοψηφίας των μελών του κόμματος, ούτε και κατά την περίοδο που εξαιτίας της υφίσταντο με αυταπάρνηση εκτεταμένες διώ-

30. Βλ. και Θ. Μητσόπουλος, *Στα Μακεδονικά Βουνά. Το 30ό Σύνταγμα του ΕΛΑΣ*, Αθήνα 1980, σ. 27 κ.ε. και Φ. Γρηγοριάδης, *Γερμανοί - Κατοχή - Αντίσταση 1941-1943*, τ. 6, Αθήνα 1974, σ. 592-597. Όπως γράφει ο Γ. Μαργαρίτης απαραίτητος όρος για να καθιερωθεί μια ανταρτική ομάδα στην ύπαιθρο ήταν η εκκαθάριση ζωοκλοφτών και ληστών και η παγίωση της τάξης στην περιοχή δράσης της, Γ. Μαργαρίτης, *Από την ήττα στην εξέγερση*, Αθήνα 1992, σ. 199-209.

31. Η δεύτερη μεγάλη ελληνική οργάνωση στη Μακεδονία, η ΠΑΟ, κατηγορούσε συστηματικά το ΚΚΕ ότι απεργαζόταν σχέδια εθνικής εκποίησης της Μακεδονίας στους βαλκάνιους γείτονες, βλ. Γ. Α. Λεβέντης, *Η κατά της Μακεδονίας επιβουλή*, Αθήνα 1962, σ. 16 κ.ε.

ξεις. Στην ουσία η πολιτική αυτή συμβάδιζε κατά το Μεσοπόλεμο με ένα ευρύ μέτωπο εσωκομματικής αντίδρασης που επιδίωκε να ανατρέψει αποφάσεις που θεωρούσε προϊόν εξωελληνικής επιβολής.

Γενικά, η πολιτική του ΚΚΕ όπως και των υπολοίπων κομμουνιστικών κομμάτων της Βαλκανικής διαμορφώθηκε κατά το Μεσοπόλεμο στη βάση κάποιων γενικών θεωρητικών αρχών που ανταποκρίνονταν στο μοντέλο της Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία, όχι, όμως, και στις πραγματικές συνθήκες των Βαλκανίων την περίοδο αυτή. Η αντίφαση αυτή ανατακτούσε τόσο την πολιτική ανεπάρκεια των νεόκοπων κομμουνιστικών κομμάτων της περιοχής όσο και την ανισορροπία στις σχέσεις τους με το πολιτικό τους κέντρο, το Κομμουνιστικό κόμμα της Ρωσίας, από το οποίο εκπορεύονταν οι αρχές αυτές, και μάλιστα εν είδει διαταγών.

Έτσι, την περίοδο που αναπτύσσεται το κομμουνιστικό κίνημα των Βαλκανίων η γενική στρατηγική της αριστερής σοσιαλδημοκρατίας της Ευρώπης ήταν να επιδιωχθεί η σοσιαλιστική επανάσταση σε συνδυασμό με τα αιτήματα των λαών για εθνική αυτοδιάθεση. Ο ίδιος ο ηγέτης του παγκόσμιου κομμουνισμού Β. Ι. Λένιν θεωρούσε ότι ο εθνικισμός ήταν μια πληγή που μόνο η εργατο-αγροτική συμμαχία ενός λαού που διεκδικεί την εθνική του ύπαρξη θα μπορούσε να κλείσει³².

Με αυτή την έννοια, για το Ρωσικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (Μπολσεβίκοι) η αυτοδιάθεση της Βαλκανικής, στο πλαίσιο μιας Ομοσπονδίας των Κομμουνιστικών κομμάτων της περιοχής, θα ήταν όχι μόνο η ασφαλέστερη λύση των εθνικιστικών προβλημάτων της περιοχής αλλά και ο προαγωγός της επανάστασης στη νοτιο-ανατολική Ευρώπη. Επιπρόσθετα, και πάλι σε θεωρητικό επίπεδο, πολιτικές θέσεις όπως ότι στο ιμπεριαλιστικό στάδιο του καπιταλισμού η επανάσταση θα προερχόταν από τον πλέον αδύνατο κρίκο της αλυσίδας³³, τα κράτη δηλαδή εκείνα στα οποία υπήρχαν οι εντονότερες αντιθέσεις, ανέδειξαν το βαλκανικό χώρο σε κύρια εστία της μελλοντικής επανάστασης, αφού η περιοχή λόγω των εθνικιστικών αντιθέσεων θα αποτελούσε το πεδίο όξυνσης των καπιταλιστικών αντιφάσεων³⁴. Σύμφωνα με τη λογική αυτή, ο κομμουνιστής των Βαλκανίων δεν αντιμετώπιζε προβλήματα που αφορούσαν τις εθνικιστικές επιδιώξεις των όμορων κρατών, αλλά μόνο θέματα που σχετίζονταν με τη σοσιαλιστική επανάσταση στην περιοχή. Ο ενθουσιασμός κατέπιε, έτσι, τον πολιτικό ρεαλισμό.

32. Βλ. Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, Ομιλία, 19.3.1919, ελλην. έκδ. 1953, τ. 38, σ. 157 και *Άπαντα*, τ. 19, σ. 309.

33. Βλ. Β. Λένιν, *Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού*, Αθήνα 1984 (πρώτη έκδ. στα 1917), σ. 116.

34. Βλ. και Γ. Μηλιός, *Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός*, Αθήνα 1988, σ. 28-29.

Εντούτοις, για την ελληνική αριστερά δεν έγινε ποτέ δυνατό να αρθεί το κλίμα μιας έντονης δυσπιστίας, δεδομένου ότι διαρκώς αιωρούνταν η υποψία ότι η επίκληση γενικών θεωρητικών αρχών συγκαλύπτει το βουλγαρικό εθνικισμό³⁵. Με την έννοια αυτή το ελληνικό σοσιαλιστικό κόμμα, αμέσως μόλις έκανε αισθητή την παρουσία του στο διεθνές πολιτικό στερέωμα στα τέλη της δεκαετίας του 1920, έσπευσε να διακοινώσει προς πάσα κατεύθυνση ότι απέρριπτε κάθε ιδέα περί ομοσπονδιοποίησης των Βαλκανίων στη βάση των προτάσεων των γειτονικών κομμουνιστικών κομμάτων και ότι αποδεχόταν μόνο τα σχέδια εκείνα που προωθούσαν τη συνομολόγηση ειρήνης χωρίς εδαφικές διεκδικήσεις³⁶.

Τα πράγματα περιεπλόκησαν από τη στιγμή που άρχισε να επεμβαίνει και η Κομμουνιστική Διεθνής, που ιδρύθηκε το Μάρτιο του 1919 στη Μόσχα, προωθώντας για τα θέματα των Βαλκανίων την εκδοχή του βουλγαρικού κόμματος που ήταν την περίοδο αυτή και το ισχυρότερο της Χερσονήσου. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την αντίδραση μιας μεγάλης μερίδας στελεχών του ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος που εκφράστηκε με τη διατύπωση έντονων επιφυλάξεων για τη σκοπιμότητα προσχώρησής του στη Διεθνή³⁷.

Η αντιπαράθεση αυτή προσέλαβε τη μορφή ανοικτής πολιτικής κρίσης στις σχέσεις Ελλήνων σοσιαλιστών και Κομμουνιστικής Διεθνούς, όταν η Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία υπό το Βούλγαρο Γραμματέα Β. Κολάρεφ ανακοίνωσε την απόφασή της περί δημιουργίας ανεξάρτητου μακεδονικού έθνους χωρίς πλειοψηφούσα μειονότητα, ως συνθήκη για την επίλυση των εθνικιστικών προβλημάτων της περιοχής αλλά και την προώθηση των συμφερόντων της διεθνούς αριστεράς³⁸. Αξιοσημείωτο είναι ότι η απόφαση αυτή ενώ ευνοούσε σκανδαλωδώς τις θέσεις της βουλγαρικής πλευράς — Έλληνες και Σέρβοι που ασκούσαν εξουσία σε μακεδονικά εδάφη που βρίσκονταν μέσα στα όρια των δύο κρατών θεωρούνταν κατακτητές—³⁹, έβλαψε τελικά τους ίδιους τους Βούλγαρους κομμουνιστές που θεωρήθηκαν στη χώρα τους ως τροχοπέδη στην επίτευξη του μακεδονικού οράματος περί ενσωμάτωσης της Μακεδονίας στη Βουλ-

35. Α. Παπαπαναγιώτου, *ό.π.*, σ. 24.

36. Κ.Μ.Ε., *Η Σοσιαλιστική Οργάνωση «Φεντερασιόν» της Θεσσαλονίκης 1909-1918*, Αθήνα 1989, σ. 222-224 και ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1926*, τ. Α, Αθήνα 1947, εκδ. ΚΕ/ΚΚΕ, Ψήφισμα περί Ιδρύσεως Βαλκανικής Δημοκρατικής Ομοσπονδίας, σ. 5.

37. Η απόφαση στη σχετική συζήτηση μιλούσε μόνο για ιδεολογική προσχώρηση του Σ.Ε.Κ.Ε. στην Κ.Δ.: ΚΚΕ. *Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1926*, *ό.π.*, σ. 24-25, 31.

38. Α. Παπαπαναγιώτου, *ό.π.*, σ. 40, 43-45.

39. Αυτή ήταν μία από τις διαπιστώσεις του 3ου Έκτακτου Συνεδρίου του Σ.Ε.Κ.Ε., *Πρακτικά, Το 3ο Έκτακτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ(κ), 26 Νοεμβρίου - 3 Δεκεμβρίου 1924*, εκδ. Ιστ. Τμ. ΚΕ/ΚΚΕ, Αθήνα 1991, σ. 102-107.

γαρία⁴⁰. Μόνο με την ίδρυση της φιλοκομμουνιστικής μακεδονικής οργάνωσης Ε.Μ.ΕΟ-Ενωμένης, μπόρεσαν οι Βούλγαροι κομμουνιστές να ανακάμψουν και να αποτινάξουν τις κατηγορίες περί προδοσίας⁴¹.

Οι αποφάσεις της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας προκάλεσαν γενική αναστάτωση στην ελληνική αριστερά. Τόσο κατά τη διεξαγωγή του 5ου Συνεδρίου της Διεθνούς, το καλοκαίρι του 1924, όσο και μετά την ανακοίνωση της απόφασης της Βαλκανικής Ομοσπονδίας, το ΣΕΚΕ(κ) διακοίνωσε προς κάθε κατεύθυνση την απορριπτική του θέση. Μάλιστα, εμπόδισε την κοινοποίηση των αποφάσεων αυτών στα κομματικά μέλη και έστειλε έγγραφη διαμαρτυρία στη Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία⁴².

Ακόμη και στην ίδια την ηγεσία του κόμματος, τόσο ο Γραμματέας Θ. Αποστολίδης όσο και ο δεύτερος τη τάξει Γ. Κορδάτος απέρριπταν χωρίς δεύτερη συζήτηση το σύνθημα περί ανεξαρτησίας της Μακεδονίας. Λίγο πριν διεξαχθεί το Έκτακτο Συνέδριο του Κόμματος στα τέλη Νοεμβρίου του 1924, έδωσαν τελικά στη δημοσιότητα τις Αποφάσεις της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Συνδιάσκεψης με μοναδικό στόχο να προετοιμαστούν καλύτερα τα μέλη για να τις αντικρούσουν⁴³.

Ωστόσο, λόγω του γεγονότος ότι στο Συνέδριο θα συνεχιζόταν αυτό που οι Σοβιετικοί θεωρούσαν ως ελληνική «ανταρσία», η Κομιτέρν έστειλε τα μέλη της εκτελεστικής της επιτροπής, Ντ. Μανουηλίσι και Ριχ. Σμέραλ, προκειμένου να επεμβούν, αν παρίστατο ανάγκη⁴⁴. Υπό την επιθετική παρέμβαση του Μανουηλίσι, εν μέσω έντονων αντιδράσεων το Συνέδριο όχι μόνο αποδέχθηκε την «μπολσεβικοποίηση» του κόμματος, και την απόλυτη υπαγωγή του στην Κ.Δ. αλλά υιοθέτησε και την πολιτική της Κομιτέρν για το Μακεδονικό. Και αυτό, παρά την επιμονή των διαφωνούντων ότι στο ελληνικό τμήμα της Μακεδονίας δεν ήταν δυνατό να έχει υπόσταση η πολιτική της Διεθνούς⁴⁵. Η «Απόφαση πάνω στο εθνικό» που δόθηκε στη δημοσιότητα στις 6-7 Φεβρουαρίου

40. Με την απόφασή τους περί ανεξάρτητου μακεδονικού έθνους χωρίς πλειοψηφούσα μειονότητα οι Βούλγαροι κομμουνιστές εγκατέλειπαν την πάγια βουλγαρική θέση ότι υπήρχε βουλγαρική πληθυσμιακή πλειοψηφία στην περιοχή, Α. Παπαπαναγιώτου, *ό.π.*, σ. 40.

41. Βλ. και Ε. Κωφός, «Η βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης», στο συλλογικό τόμο *Η Ελλάδα 1936-1944*, Αθήνα 1989, σ. 420-423.

42. Ο Μανουηλίσι, υπεύθυνος της Κ.Δ. για τα εθνικά ζητήματα κατηγορήσε τον αντιπρόσωπο του ΚΚΕ στο Συνέδριο της Διεθνούς ως εθνικιστή, επειδή υπεραμύνθηκε της πολιτικής του ΣΕΚΕ, ότι στη Μακεδονία πλειοψηφούσε το ελληνικό στοιχείο, βλ. και Α. Παπαπαναγιώτου, *ό.π.*, σ. 42-43.

43. Το Τρίτο Έκτακτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ(κ), 26 Νοεμβρίου - 3 Δεκεμβρίου 1924, *ό.π.*, σ. 105-107.

44. ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1926*, *ό.π.*, σ. 335-336.

45. Βλ. Α. Ελεφάντη, *Η επαγγελία μιας αδύνατης επανάστασης*, Αθήνα 1976, σ. 31.

1925 και στην οποία δηλώνονταν ότι το ΚΚΕ θεωρούσε ως απόλυτα αποδεκτό το δικαίωμα των «λαών» της Μακεδονίας για αυτοδιάθεση, αποτέλεσε την απαρχή μιας μεγάλης περιπέτειας για την Ελλάδα και τους ίδιους τους κομμουνιστές⁴⁶. Γιατί αμέσως μόλις δημοσιεύθηκε ξέσπασε ένα κύμα διώξεων εις βάρος των μελών του κόμματος ενώ στην ελληνική Μακεδονία επικράτησε πραγματικό χάος με κύριο αποτέλεσμα την ένταση των εθνικιστικών προστριβών⁴⁷.

Εξαιτίας της κατάστασης αυτής δύο μήνες αργότερα, η ΚΕ του ΚΚΕ έστειλε εγκύκλιο στην οργάνωση Μακεδονίας που αναφερόταν στο χάος που επικρατούσε εκεί και στην ουσία υιοθετούσε την άποψη ότι το κόμμα παρασύρθηκε λόγω επαναστατικού ρομαντισμού⁴⁸. Μάλιστα, από τη στιγμή εκείνη και ύστερα ξεκίνησε μια διαρκής, δημόσια σε αρκετές περιπτώσεις, συζήτηση για την ορθότητα της απόφασης αυτής.

Ακόμη και ο ίδιος ο Γραμματέας του ΚΚΕ Π. Πουλιόπουλος —ο οποίος τελούσε υπό παραίτηση κατηγορούμενος για τροτσκισμό⁴⁹— παραδέχθηκε από τις στήλες του Ριζοσπάστη, στα 1927, ότι η πολιτική του ΚΚΕ ήταν απολύτως εσφαλμένη⁵⁰. Σε ανάλογη αρθρογραφία είχαν επιδοθεί και τα ιστορικά στελέχη Αποστολίδης, Κορδάτος και Μάξιμος⁵¹. Αξιοσημείωτο είναι ότι ένας από τους επικριτές της πολιτικής αυτής, έστω και με έμμεσο τρόπο, ήταν και ο Γ. Σιάντος, ο Γραμματέας του ΚΚΕ επί Κατοχής⁵².

Ωστόσο σε πείσμα αυτών των διαφοροποιήσεων, η επίσημη γραμμή του κόμματος δεν άλλαξε, αν εξαιρέσει κανείς το γεγονός ότι το 3ο Συνέδριο του ΚΚΕ (Μάρτης-Απρίλης 1927) ιεραρχούσε, σύμφωνα με την Απόφασή του, ως πρώτο στόχο του κόμματος, όχι την πολιτική της ανεξαρτησίας της Μακεδονίας, αλλά τη διασφάλιση των μειονοτήτων από κάθε εθνική καταπίεση⁵³. Πάν-

46. Το Τρίτο Έκτακτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ(κ), ό.π., Ομιλίες Πουλιόπουλου, Αποστολίδη, Μανουηλίσκι, ό.π., σ. 91-112. ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 1, 1964, Μανιφέστο προς τον Εργαζόμενο Λαό, 14.12.1924 και Απόφαση πάνω στο Εθνικό 6-7.2.1925, σ. 513-518 και 528-529.

47. Για τις διώξεις και το κλίμα κατατρογμού που επικράτησε βλ. Ριζοσπάστης 13, 14, 17 Αυγούστου 1925 και Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*, Αθήνα 1977, σ. 111, όπου και σημειώνεται ότι τα χαμηλόβαθμα στελέχη του κόμματος χωρίς την προστασία διεθνών οργανισμών οδηγούνταν κατευθείαν στη φυλακή ενώ οι δίκες των ηγετών του κόμματος, συνήθως τύχαιναν αλλεπάλληλων αναβολών για να μην προκληθεί η διεθνής κοινότητα.

48. Α. Παπαπαναγιώτου, ό.π., σ. 86-87.

49. Βλ. Δ. Λιβιεράτος, *Παντελής Πουλιόπουλος. Ένας διανοούμενος επαναστάτης*, Αθήνα 1992, σ. 26-38.

50. Ριζοσπάστης, 8 Φεβρουαρίου 1927.

51. Ριζοσπάστης, 6, 8, 12, 13, 14, 15 Φεβρουαρίου 1927.

52. Ριζοσπάστης, 10-13 Μαρτίου 1927.

53. Βλ. ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 2, 1925-1928. Για το Εθνικό Ζήτημα 1965, σ. 208-209 και Δ. Λιβιεράτος, *Οι κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931)*, τ. 2, Αθήνα 1987, σ. 45-52.

τως, το κόμμα διέγραψε το Γ. Κορδάτο για τις διαφοροποιήσεις του στα εθνικά ζητήματα και επέβαλε στον Αποστολίδη περιορισμούς στη δημόσια παρέμβασή του⁵⁴.

Η παρατεταμένη κρίση του ΚΚΕ την περίοδο 1927-1931 δεν βοήθησε στην προσπάθεια αναθεώρησης της πολιτικής αυτής. Όταν, όμως, η κατάσταση σταθεροποιήθηκε, στο πλαίσιο της επιβολής από την Κομιτέρον του Ν. Ζαχαριάδη ως ηγέτη του κόμματος⁵⁵, αναθεωρήθηκε και η πολιτική για το Μακεδονικό. Οι πιέσεις των Σοβιετικών περιορίστηκαν λόγω της αναβάθμισης της νέας ηγεσίας στους κόλπους της ΚΔ, ενώ το αρνητικό κλίμα που είχε διαμορφωθεί στην Ελλάδα για το ΚΚΕ απαιτούσε επιτακτικά την αλλαγή αυτή.

Το πρώτο βήμα έγινε με την 6η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ στα 1934, όπου το κόμμα γνωστοποίησε ότι δεν αναγνώριζε πλέον εθνικό πρόβλημα στην ελληνική Μακεδονία, αν εξαιρούσε κανείς τους Σλαβομακεδόνες που διατηρούσαν το δικαίωμά τους για «αυτοδιάθεση μέχρι αποχωρισμού» από την Ελλάδα. Στην ουσία, το παλιό αίτημα περί αυτοδιάθεσης μέχρι αποχωρισμού της ελληνικής Μακεδονίας μετατρεπόταν σε δικαίωμα (αποχωρισμού) της μειονότητας⁵⁶.

Ένα χρόνο αργότερα, στις 23 Μαρτίου 1935, με απόφαση της ΚΕ του ΚΚΕ διατυπώθηκε για πρώτη φορά σαφώς το σύνθημα της πλήρους εθνικής και πολιτικής ισοτιμίας όλων των μειονοτήτων που ζούσαν στην Ελλάδα χωρίς αυτοδιαθέσεις και αποσχίσεις. Το 6ο Συνέδριο του κόμματος που συνήλθε το Δεκέμβριο του 1935 επικύρωσε τη νέα θέση με το αιτιολογικό ότι ήταν αδιανόητο να μιλά κανείς περί εθνικού προβλήματος στη Μακεδονία, δεδομένης της αλλαγής που επέφεραν στους εθνολογικούς συσχετισμούς της ελληνικής Μακεδονίας οι πληθυσμιακές μεταβολές της περιόδου μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή⁵⁷.

Μετά τις αποφάσεις αυτές, όταν το ΚΚΕ αναφερόταν σε θέμα αυτοδιάθεσης, εννοούσε ότι η σλαβομακεδονική μειονότητα έπρεπε να ενσωμαρωθεί στο κυρίαρχο έθνος, δηλαδή στην Ελλάδα, στη βάση των λενινιστικών αρχών της πλήρους ισοτιμίας⁵⁸. Στα 1936 ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΚΚΕ Σ. Σκλάβαινας δήλωσε στη Βουλή ότι το ΚΚΕ θεωρούσε τη Μακεδονία αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού εδάφους⁵⁹. Η επισφράγιση του καινούργιου προ-

54. Δ. Λιβιεράτος, *Οι κοινωνικοί αγώνες*, ό.π., σ. 47 και ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, τ. 2, ό.π., σ. 249-250, Αποφάσεις για Αποστολίδη και Κορδάτο.

55. *Το ΚΚΕ από το 1926 έως το 1931*, Αθήνα 1947, σ. 450 κ.ε. και Ν. Ζαχαριάδης, *Συλλογή Έργων*, έκδ. ΚΕ/ΚΚΕ 1953, σ. 24-32 και Κ. Μοσκόφ, *Ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης*, Αθήνα 1985, σ. 438-449.

56. ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 3, 1966, σ. 304.

57. ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., σ. 166 και 296-297.

58. Βλ. Α. Παπαπαναγιώτου, ό.π., σ. 104.

59. Βλ. Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας. Ο Εμφύλιος*, Αθήνα 1981, σ.

σανατολισμού του κόμματος ήταν το «ανοιχτό γράμμα» του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδη προς τον ελληνικό λαό που στάλθηκε από τις φυλακές της Κέρκυρας, στις 31 Οκτωβρίου 1940, στο οποίο έθετε τις δυνάμεις του κόμματος στην υπηρεσία του εθνικού αγώνα κατά των Ιταλών, ακόμη και εάν ο αγώνας αυτός διεξαγόταν υπό τη διεύθυνση του δικτάτορα Μεταξά⁶⁰.

Η συγκρότηση του ΕΑΜ και η ανάδειξη του αντικατοχικού αγώνα ως εθνοκοαπελευθερωτικού υποχρέωσε το ΚΚΕ να διασαφηνίσει τις θέσεις του αναφορικά με τα εθνικά προβλήματα στη Μακεδονία, δεδομένου ότι αυτό αποτελούσε το μοναδικό τρόπο για να πραγματοποιηθεί η μεγάλη πατριωτική συμμαχία που ευαγγελιζόταν το ΕΑΜ στο πρόγραμμά του. Ήδη κατά την τελευταία πενταετία της μεσοπολεμικής περιόδου, την εποχή που το ΚΚΕ επιχειρούσε να υπερβεί την πολιτική του απομόνωση και να πετύχει την οργανική του ένταξη στην πολιτική ζωή της χώρας, επιδιώκοντας συμμαχίες με άλλους πολιτικούς χώρους, όπως με τους Φιλελεύθερους το 1935, είχε αποδειχθεί ότι μόνο μια σαφής θέση για το θέμα της ελληνικότητας της Μακεδονίας ήταν ικανή να επιτρέψει στο ΚΚΕ να διαμορφώσει αυτές τις πολιτικές συμμαχίες.

Έτσι, καθ' όλη την κατοχική περίοδο, το ΕΑΜ και το ΚΚΕ δεν φείδονταν να διατυμπανίζουν ότι η ελληνική Μακεδονία και Θράκη ήταν αναπόσπαστα τμήματα του ελληνικού κράτους και ότι το ΕΑΜ δεν θα συναίνουσε στην παραχώρηση ούτε σπιθαμής ελληνικού εδάφους. Υπήρχε, μάλιστα, έντονος φόβος ότι οποιαδήποτε αμφισβήτηση της πολιτικής του ΚΚΕ σχετικά με το θέμα αυτό θα διέλυε την εαμική συμμαχία και θα έστρεφε τον ελληνικό λαό κατά της Αριστεράς⁶¹.

Για να αρθούν οι όποιες επιφυλάξεις με τις πραγματικές του προθέσεις το ΚΚΕ σε επίσημη προσούρα που κυκλοφόρησε στα 1943 υιοθέτησε στο ακέραιο τις προπολεμικές θέσεις της επίσημης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, υπογραμμίζοντας ότι οι συνοριακές διαρρυθμίσεις που προηγήθηκαν της Κατοχής ήταν μειονεκτικές για την Ελλάδα και ότι έπρεπε, με τη συνδρομή ειρηνικών μέσων και τη συνεννόηση των βαλκανικών κρατών, να βελτιωθεί μεταπολεμικά το συνοριακό καθεστώς. Στο ίδιο κείμενο διατυπωνόταν η αρχή ότι η Ελλάδα έπρεπε να παραχωρήσει σε όλους τους ξένους πληθυσμούς που κατοικούσαν σε ελληνικό έδαφος απόλυτη ισοτιμία, την ίδια που έπρεπε να διεκδικήσει και για τους ελληνικούς πληθυσμούς που βρίσκονταν σε άλλη χώρα, όπως για παράδειγμα στην Κωνσταντινούπολη⁶².

292-293. Για τις αποφάσεις των οργάνων του ΚΚΕ πάνω στο Μακεδονικό βλ. και Β. Νεφελούδης, *Στις πηγές της κακοδαιμονίας*, Αθήνα 1974, σ. 39-47, 48-49, 67, 71, 74.

60. ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 5, 1940-1945, Αθήνα 1981, σ. 9-18.

61. Βλ. και Ι. Μπάφρ, *Ο Εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, διεθνείς διαστάσεις*, Αθήνα 1996, σ. 38-39.

62. ΚΚΕ, *Το Εθνικό μας πρόβλημα και το ΚΚΕ*, έκδοση ΚΟΜΕΠ, αρ. 4, Αθήνα 1943.

Ιδίως από την εποχή που συγκροτήθηκε η Κυβέρνηση των Βουνών, η ΠΕΕΑ, το ΕΑΜ ενέτεινε τις προσπάθειες να αποδείξει κάθε κατηγορία ότι δεν ασπαζόταν τα εθνικά δίκαια, αφού εκπεφρασμένη πρόθεση της ΠΕΕΑ ήταν να αποτελέσει τη βάση μιας εθνικής κυβέρνησης που θα περιελάμβανε όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Έτσι, όσο εντεινόταν η πολεμική των αντιπάλων του περί εθνικής μειοδοσίας, προκειμένου να αποτραπεί με τον τρόπο αυτό η σύγκληση του ελληνικού πολιτικού κόσμου που επιδίωκε η ΠΕΕΑ⁶³, τόσο το ΕΑΜ επέμενε πεισματικά να προτάσσει το επίθετο («εθνικός») στις αλληπαλλήλες προσκλήσεις που απηύθυνε στα άλλα πολιτικά κόμματα⁶⁴. Μάλιστα, για να δώσει την πιο απτή επιβεβαίωση των προθέσεών του δεν δίστασε να τυποποιήσει το όνομα του ΕΛΑΣ σε «Εθνικό Στρατό-ΕΛΑΣ»⁶⁵.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ΚΚΕ δεν εγκατέλειψε την πολιτική πρόταξη της εθνικής του φυσιογνωμίας ούτε και κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο. Όταν, για παράδειγμα στα μέσα του 1945, τέθηκε ζήτημα από τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις για ενσωμάτωση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα, το ΚΚΕ, παρότι το γεγονός ότι κάτι τέτοιο έθιγε ευθέως το φίλο προσκείμενο καθ'esτώς Χότζα στην Αλβανία, με απόφαση του Π.Γ. υιοθέτησε απόλυτα την ελληνική απαίτηση. Ο ίδιος ο αρχηγός του κόμματος Ν. Ζαχαριάδης δήλωσε μάλιστα ότι ακόμα και σε σχέση με το ενδεχόμενο εισβολής του ελληνικού στρατού σε αλβανικό έδαφος, το κόμμα, αν και αντίθετο με τέτοιες πρακτικές, θα πειθαρχούσε στην εθνική επιλογή⁶⁶.

Από την πλευρά τους οι υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις της χώρας είχαν επικεντρώσει το σύνολο των ενεργειών τους στην προσπάθεια εύρεσης ή κατασκευής των αποδείξεων εκείνων που θα δικαίωναν τις αιτιάσεις περί απεμπόλισης των εθνικών συμφερόντων από την πλευρά του ΕΑΜ. Στο σπλοστάσιο τους υπήρχε η βεβαρυμένη προϊστορία του ΚΚΕ αναφορικά με το «Μακεδονικό» στο Μεσοπόλεμο αλλά και καταγγελίες ότι αρκετά στελέχη του κόμματος υποστήριζαν τη δράση των αυτονομιστών στα κατεχόμενα σλαβομακεδονικά

63. Κύρια πηγή διατύπωσης κατηγοριών για αντεθνική δράση του ΕΑΜ ήταν οι Κυβερνήσεις στη Μέση Ανατολή, βλ. Ε. Τσουδερός, *Αρχείο*, τ. Γ1, Αθήνα 1990, σ. 450-454, 526 και Γ2, σ. 927, 998-1011, 1015-1023.

64. *Αρχείο της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) Πρακτικά Συνεδριάσεων*. Συνεδρίαση Πρώτη 12 Μαρτίου 1944 και Συνεδρίαση Δεύτερη 13 Μαρτίου 1944, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990.

65. *Αρχείο ΠΕΕΑ*, ό.π., Συνεδρίαση 12η, 10 Απριλίου 1944.

66. ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 6, 1945-1947, Αθήνα 1987, Απόφαση του Π.Γ. της ΚΕ του ΚΚΕ, Αθήνα Ιούνιος 1945. Μετά τον Εμφύλιο, η πολιτική του κόμματος κατά τη διάρκεια της Κατοχής καταγγέλθηκε ως εθνικιστική από τη Ζαχαριαδική ηγεσία της εποχής, βλ. *3η Συνδιάσκεψη του ΚΚΕ* 10-14.10.1950, Αύγουστος 1951, ανατυπ. Αθήνα 1988, Ομιλία Γ. Βοντίτσιου (Γούσια), σ. 129.

χωριά. Επρόκειτο κυρίως για στελέχη με σλαβόφωνη αναφορά, πολλά από τα οποία δεν δίσταζαν να κατηγορούν το ίδιο τους το κόμμα για εθνικισμό και να παρουσιάζονται στους απλούς χωρικούς ως οι εκφραστές της «πραγματικής» πολιτικής του ΚΚΕ. Να σημειωθεί ότι αιωρούνταν και η κατηγορία ότι τον Ιούνιο του 1941 αρκετά υψηλόβαθμα στελέχη του ΚΚΕ, από αυτά που είχαν εκτοπιστεί από το καθεστώς Μεταξά στην Ακροναυπλία, είχαν κατά τα φαινόμενα δηλώσει βουλγαρική υπηκοότητα με εντολή της κομματικής καθοδήγησης⁶⁷, προκειμένου να αποφύγουν βέβαιη εξόντωση από τους Γερμανούς, στους οποίους παραδόθηκε η διοίκηση της φυλακής.

Αρκετά από τα στελέχη αυτά, όπως ο Α. Ζησιάδης (Τερπόφσκι), θα παίξουν ενεργητικό ρόλο στα αυτονομιστικά γεγονότα της Δυτικής Μακεδονίας⁶⁸, υποδαυλίζοντας την εχθρική προς το ΚΚΕ προπαγάνδα. Αναφορικά μάλιστα με το θέμα αυτό, ο μεταπολεμικός Ριζοσπάστης με αφορμή και τις δίκες αυτονομιστών που έγιναν στα 1945 και 1946 δημοσίευσε σειρά άρθρων στα οποία διαφημιζόταν η αυταπάρηση των μελών του κόμματος στην προάσπιση της ελληνικής ταυτότητας της Μακεδονίας, σε πείσμα των κακόβουλων αιτιάσεων που επιδίωκαν να αμαυρώσουν την εθνική πολιτική του κόμματος. Προβάλλονταν δε και περιπτώσεις, όπως αυτή των εγκλείστων στο στρατόπεδο της Θεσσαλονίκης «Παύλος Μελάς» που προτίμησαν να εκτελεστούν παρά να ασπαστούν τη βουλγαρική υπηκοότητα⁶⁹.

Πρέπει να σημειωθεί ότι καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου αναβίωσε στην Ελλάδα το κλίμα ενός ιδιότυπου μεγαλοϊδεατισμού που στοιχειοθετήθηκε από την ανάδυση αιτημάτων εδαφικής επέκτασης, αυτοδιάθεσης των αλύτρωτων Ελλήνων (Κύπρος, Βόρειος Ήπειρος, Δωδεκάνησα) και την απαίτηση για νέους συνοριακούς διακανονισμούς με τους βόρειους γείτονες. Πλήθος μικρών οργανώσεων με τη συνδρομή προπολεμικών πολιτικών παραγόντων, που δεν είχαν καμία συμμετοχή σε αντιστασιακές οργανώσεις, προέβαιναν σε εθνικές πλειοδοσίες, εξακοντίζοντας σωρεία κατηγοριών εθνικής μειοδοσίας στους πολιτικούς τους αντιπάλους και ιδίως στο ΕΑΜ. Ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος για να δικαιολογήσουν την απουσία τους από το αντιστασιακό μέτωπο της χώρας. Το κλίμα αυτό υποδαυλιζόταν από ασαφείς υποσχέσεις που μετέδιδε το BBC ότι οι σύμμαχοι θα επιβράβευαν τους Έλληνες μεταπολεμικά, ικανοποιώντας τις εδαφικές τους αξιώσεις.

Έτσι, το ΚΚΕ και το ΕΑΜ είχαν να αντιμετωπίσουν τον ορμαγαδό δεκά-

67. Γ. Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις*, Αθήνα 1979, σ. 86-87.

68. Τα ονόματα των απελευθερωθέντων στο Α. Φλούτζης, *1937-1943, Ακροναυπλία και Ακροναυπιώτες*, Αθήνα 1979, σ. 407-408 και ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ. 5, Αθήνα 1981, σ. 458.

69. *Ριζοσπάστης*, 25 Μαρτίου 1945.

δων εφημερίδων και χιλιάδων προκηρύξεων δεξιών οργανώσεων που πλημμύριζαν τη χώρα με αιτήματα περί εθνικής ολοκλήρωσης, εδαφικής επέκτασης, μέχρι τα Τίρανα και τη Σόφια, προσάρτησης της «Βόρειας» Μακεδονίας κ.λ.π., τη στιγμή που τα αιτήματα αυτά έχαιραν ευρείας απήχησης στον ελληνικό λαό, λόγω των ακροτήτων των βουλγαρικών δυνάμεων κατοχής στη Μακεδονία. Κοινός παρανομαστής των φραστικών αυτών πλειοδοσιών ήταν η καταδίκη της ελληνικής αριστεράς ως παράγοντα που απεργαζόταν την εθνική συρρίκνωση. Αμέτοχος του κλίματος αυτού δεν ήταν ούτε ο πολιτικός κόσμος της χώρας που βρισκόταν στη Μέση Ανατολή, αφού ακόμη και οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις στο Κάιρο υιοθετούσαν στο έπακρο τον παροξυσμό εθνικής πλειοδοσίας και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις με τις πιο ακραίες του εκδοχές. Αξιοσημείωτο είναι, για παράδειγμα, ότι η κυβέρνηση Τσουδερού πρότεινε στη διεθνή συμμαχική κοινότητα σχέδιο ελληνικού εποικισμού της Λιβύης μεταπολεμικά⁷⁰.

Υπό την πίεση του κλίματος αυτού και για να μην απομονωθεί, το ΚΚΕ έσπευδε να διαβεβαιώνει από τις στήλες των κομματικών του εντύπων ότι ευθυγραμμιζόταν με τις δίκαιες ελληνικές διεκδικήσεις, απορρίπτοντας μόνο ότι σχετιζόταν με τον ακραίο σοβινισμό. Ο Γ. Ζεύγος, μέλος του Π.Γ. του κόμματος, υπογράμμιζε ότι για το ΚΚΕ ήταν αυτονόητη η ένωση της ελεύθερης Ελλάδας με την Κύπρο και τα σκλαβωμένα Δωδεκάνησα. Στην ίδια βάση, όταν το ΚΚΕ κατηγορείται τον Ιούλιο του 1943 ότι δεν συμμετέχει στις κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας των κατοίκων της πρωτεύουσας εναντίον της προώθησης βουλγαρικών στρατευμάτων στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Αζιού, το ΕΑΜ φροντίζει να οργανώσει μια ογκωδέστατη διαδήλωση που συνοδεύεται από συμπλοκές με τους Γερμανούς, απόπειρα εισβολής των διαδηλωτών στη βουλγαρική πρεσβεία και πολλά θύματα. Την επόμενη μέρα ο Ριζοσπάστης κυκλοφόρησε

70. Για το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα αναφορικά με τα εθνικά ζητήματα κατά τη διάρκεια της Κατοχής βλ. Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τ. Β', Αθήνα 1995, σ. 77-94. Για την εμπλοκή των κυβερνήσεων στη Μέση Ανατολή στο κλίμα αυτό αλλά και τα επίσημα ελληνικά αιτήματα στις μεταπολεμικές διασκέψεις ειρήνης βλ. Ε. Τσουδερός, *Διπλωματικά παρασκήνια 1941-1944*, Αθήνα 1949, σ. 144-145 και Η. Βενέζης, *Εμμανουήλ Τσουδερός, Ο Πρωθυπουργός της Μάχης της Κρήτης*, Αθήνα 1966, όπου σε υπόμνημα του Τσουδερού προς τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ χρησιμοποιείται το επιχείρημα του πλεονάζοντος ελληνικού πληθυσμού, σ. 359-363. Αντίστοιχα περί Μεγάλης Ιδέας και εθνικής αποκατάστασης μίλησε στις προγραμματικές του δηλώσεις και ο Γ. Παπανδρέου, στις 26 Απριλίου 1944, με την ευκαιρία ανάληψης των πρωθυπουργικών καθηκόντων του, Γ. Παπανδρέου, *Κείμενα*, τ. Β', *Η Απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Αθήνα 1964, σ. 52. Στη διάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι, στα τέλη Ιουλίου 1946, ο Έλληνας αντιπρόσωπος μεταχειρίστηκε τον όρο «ευθυγράμμιση συνόρων» με Βουλγαρία και Αλβανία: Φ. Δραγούμης, *Τα Ελληνικά Δίκαια στη Διάσκεψη της Ειρήνης*, Θεσσαλονίκη 1949, σ. 11-14, 20-28.

με την είδηση ότι πάνω από 300.000 άτομα διατράνωσαν τη θέλησή τους να μην επιτρέψουν στους επιβουλεύς της Μακεδονίας να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους⁷¹.

Με την ίδια ακριβώς πρόθεση ο Ριζοσπάστης ακόμη και μεταπολεμικά είχε επιδοθεί στην προβολή ειδήσεων για τη δράση των οργανώσεων του ΕΑΜ εναντίον των κομιτατζήδων που προωθούσαν τα βουλγαρικά σχέδια στη Μακεδονία⁷². Αξιοσημείωτο είναι ότι, ακόμη και έναντι της Επιτροπής του ΟΗΕ που επισκέφθηκε την Ελλάδα το Μάρτιο του 1947 προκειμένου να εντοπίσει τις αιτίες του υπό εξέλιξη εμφυλίου πολέμου, το ΕΑΜ προσπάθησε, για μια ακόμη φορά, να αποκρούσει τις αιτιάσεις των αντιπάλων του παραθέτοντας σειρά στοιχείων, που ανέβαζαν τον αριθμό των πολεμικών συμπλοκών μονάδων του ΕΛΑΣ με κομιτατζήδες της Μακεδονίας σε 86, με 90 νεκρούς από την ελληνική πλευρά⁷³.

Ωστόσο, το ζήτημα της διαβαλκανικής συνεργασίας των αντιστασιακών κινημάτων της Χερσονήσου ανέδειξε μια σειρά αντιθέσεων που εντεινόταν όσο διαφαινόταν ότι η νίκη των βαλκανικών αντιστασιακών κινημάτων θα έθετε, αργά ή γρήγορα, ζητήματα που θα αφορούσαν στο μελλοντικό κοινωνικο-πολιτικό καθεστώς στη Βαλκανική. Τα ίδια τα κομμουνιστικά κόμματα των βαλκανικών κρατών, όσο διαφαινόταν ότι ο πόλεμος πλησίαζε στο τέλος του, ενίσχυαν όλες τις εθνικιστικές αποχρώσεις του λόγου τους, έχοντας επιδοθεί σε μια προσπάθεια να αποκτήσουν πλεονεκτήματα στη μελλοντική διαμόρφωση του καθεστώτος της περιοχής. Γιουγκοσλάβοι και Βούλγαροι κομμουνιστές χρησιμοποιούσαν τη Μόσχα ως επιδιαιτητή, οι μεν Γιουγκοσλάβοι εμφανίζοντας το πρόβλημα ως εσωτερικό ζήτημα της χώρας τους, ενώ οι Βούλγαροι προκρίνοντας την ιδέα για μια «νιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία»⁷⁴.

Σταδιακά οι αντιθέσεις μεταξύ των δύο κομμουνιστικών κομμάτων των γειτονικών χωρών ενισχύονταν, όσο το γιουγκοσλαβικό παρτιζάνικο κίνημα ενδυναμωνόταν και διαφαινόταν ότι οι Βούλγαροι κομμουνιστές θα αποκτούσαν ένα βαρύνοντα ρόλο στα πολιτικά πράγματα της καταρρέουσας φιλοαξονικής τους χώρας. Οι Γιουγκοσλάβοι επείγονταν να οριοθετήσουν τις σχέσεις τους με το αδελφό βουλγαρικό κόμμα, δεδομένου ότι οι σλαβικοί πληθυσμοί που ζούσαν εντός των ορίων του γιουγκοσλαβικού εδάφους κυριαρχούνταν από φιλοβουλγαρικά αισθήματα με συνέπεια αρκετές τοπικές οργανώσεις να φυλλορροούν προς το βουλγαρικό κόμμα. Για τους ίδιους λόγους ήθελαν να ρυθμίσουν και το ζή-

71. Ριζοσπάστης, 23 Ιουλίου 1943.

72. Ριζοσπάστης, 26 Σεπτεμβρίου 1945.

73. *Η τρομοκρατία μετά τη Βάρκιζα. 1945-1947. Έτσι άρχισε ο Εμφύλιος, Το Υπόμνημα του ΔΣΕ στον ΟΗΕ*, Μάρτιος 1947, ανατ. Αθήνα 1987, σ. 64.

74. Βλ. Ι. Μπάεφ, ό.π., σ. 39.

τημα των σχέσεών τους με το ΕΑΜ, όσον αφορούσε στη Μακεδονία, δεδομένου ότι το γιουγκοσλαβικό σχέδιο για τη δημιουργία μιας Μακεδονικής Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας περιελάμβανε και την ενσωμάτωση ενός μεγάλου μέρους της ελληνικής Μακεδονίας. Σημειωτέον ότι πρόβλημα υπήρχε και με την Αλβανία, δεδομένου ότι είχε οξυνθεί ο μεγαλοϊδεατισμός και στο Κοσσυφοπέδιο.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι Γιουγκοσλάβοι αποφάσισαν στα 1943 να δώσουν λύσεις στα προβλήματα αυτά. Ο απεσταλμένος του Τίτο, Σ. Βουκμάνοβιτς-Τέμπο επιχείρησε κατ' αρχήν να θέσει υπό τον έλεγχό του το αλβανικό κομμουνιστικό κόμμα και επεδίωξε να δημιουργήσει αυτοτελείς σερβικές οργανώσεις στο Κοσσυφοπέδιο, ώστε να αντιμετωπιστεί ο αλβανικός εθνικισμός. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Τίτο απέρριψε κάθε ιδέα ανάμειξης Αλβανών της Αλβανίας στην περιοχή αυτή, ακόμη κι αν επρόκειτο για κομμουνιστές⁷⁵.

Σε δεύτερο επίπεδο οι Γιουγκοσλάβοι κατόρθωσαν να αποσπάσουν τη συγκατάθεση της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ώστε να υπαχθούν όλες οι σλαβομακεδονικές οργανώσεις στα όρια του Γιουγκοσλαβικού και Βουλγαρικού κράτους στον Τίτο, με το αιτιολογικό ότι η Γιουγκοσλαβία στις συγκεκριμένες συνθήκες της εποχής ήταν κατά κύριο λόγο το κράτος εκείνο που αποτελούσε τη συνέχεια της Σοβιετικής επιρροής στην περιοχή⁷⁶.

Η προσπάθεια, όμως, των Γιουγκοσλάβων να ενσωματώσουν τους σλαβομακεδονικούς πληθυσμούς στα σχέδια της κρατικής τους Ομοσπονδίας δεν θα είχε νόημα, αν έμεναν απέξω οι πληθυσμοί που ζούσαν σε ελληνικό έδαφος. Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ ήταν δύσκολοι αντίδικοι δεδομένου ότι οι Έλληνες αριστεροί και ισχυροί ήταν, έχοντας αναπτύξει έναν αντιφασιστικό αγώνα εφάμιλλο του γιουγκοσλαβικού, και φαίνονταν διατεθειμένοι να μην υποχωρήσουν στις γιουγκοσλαβικές πιέσεις.

Έτσι οι Γιουγκοσλάβοι, αφού εξαπέλυσαν κατηγορίες για εθνικιστική συμπεριφορά των Ελλήνων κομμουνιστών, προσπάθησαν να υποβαθμίσουν τη σημασία της ελληνικής αντίστασης διατυπώνοντας κατηγορίες ότι το ΕΑΜ απέφυγε να συγκρουστεί με τους Γερμανούς και ότι η συμμετοχή του στο διεθνή αντιφασιστικό αγώνα ήταν πλημμελής⁷⁷. Όταν και αυτή η προσπάθεια έπεσε στο κενό, η γιουγκοσλαβική πλευρά επιδίωξε να αξιοποιήσει το επιχείρημα της ανάγκης συντονισμού του αντιστασιακού αγώνα μέσω της δημιουργίας ενός διαβαλκανικού Στρατηγείου των κινημάτων της Χερσονήσου. Το Στρατηγείο αυτό

75. Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης στο Η Ελλάδα 1936-1944*, ό.π., σ. 425-426.

76. Ι. Μπάεφ, ό.π., σ. 37.

77. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409 Φ 62/52, Έκθεση Περιοχής Μακεδονίας προς το Π.Γ., 12 Σεπτεμβρίου 1944.

πέρα από το συντονισμό του αγώνα θα είχε ως επιδίωξη τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των κρατών της περιοχής και την επίλυση των διαφορών τους.

Το ΚΚΕ αντιμετώπισε από την αρχή με ιδιαίτερη δυσπιστία την πρόταση αυτή, δεδομένου ότι υπήρχαν βάσιμες υπόνοιες ότι οι Σέρβοι επιδίωκαν, μέσω της πρότασης περί Βαλκανικού Στρατηγείου, να υπαγάγουν τους Σλαβομακεδόνες, που ζούσαν σε ελληνικό έδαφος, στη Γιουγκοσλαβία. Ιδίως εξαιτίας όσων προηγήθηκαν με τη συκοφαντική συμπεριφορά των γειτόνων, φαινόταν περισσότερο από προφανές ότι η σερβική πλευρά αναζητούσε τρόπους να επιβάλει την άποψή της επικαλούμενη ανάγκες του αντιφασιστικού αγώνα⁷⁸.

Άλλωστε πλήθαιναν οι ενδείξεις ότι το Βαλκανικό Στρατηγείο αποτελούσε την εύσχημη συγκάλυψη της επιδίωξης των Γιουγκοσλάβων να ελέγξουν τα αντιστασιακά κινήματα της βαλκανικής με το πρόσχημα ότι αυτοί αποτελούσαν τους κύριους και τους ισχυρότερους εκφραστές της αντιφασιστικής δράσης στην ευρύτερη περιοχή. Σε αυτή την κατεύθυνση, τον Οκτώβριο του 1943 κυκλοφόρησε «Μανιφέστο» από το Γενικό Επιτελείο του επονομαζόμενου Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού Μακεδονίας των Γιουγκοσλάβων παρτιζάνων, που καλούσε στη συγκρότηση μιας ενωμένης Μακεδονίας⁷⁹. Ακόμη και οι Βρετανοί σημείωσαν ότι βρισκόταν σε εξέλιξη η ίδρυση ανεξάρτητου κινήματος αντίστασης στην ελληνική Μακεδονία υπό γιουγκοσλαβική διεύθυνση⁸⁰.

Παρ' ότι οι υπόνοιες της ελληνικής πλευράς στηρίζονταν σε στοιχεία που σε ορισμένες περιπτώσεις φαινόταν αδιάσειστα, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για το Π.Γ. του ΚΚΕ να αρνηθεί μια πρόταση συντονισμού του αντιφασιστικού αγώνα, ιδίως στο μέτρο που η γιουγκοσλαβική πλευρά δεν έθετε επίσημα και με σαφήνεια κανένα θέμα αυτονομίας της Μακεδονίας ή εδαφικών διαρρυθμίσεων⁸¹, αλλά προτιμούσε αόριστες διατυπώσεις περί της ανάγκης για την επίλυση προβλημάτων που διέχραζαν τους βαλκανικούς λαούς. Όταν οι Έλληνες ζητούσαν διευκρινίσεις, οι Γιουγκοσλάβοι έσπευδαν να διακωμωδήσουν την ελληνική καχυποψία. Ήταν τόσο επαμφοτερίζουσα η σερβική στάση, ώστε στους κόλπους των Περιφερειακών Επιτροπών Μακεδονίας του ΚΚΕ επικρατούσε η πεποίθηση ότι οι γείτονες δεν είχαν ενιαία στάση και ότι ο ίδιος ο Τίτο δεν ήταν ενήμερος των αυτονομιστικών προκλήσεων κάποιων Σερβομακεδόνων εθνικιστών που είχαν προσχωρήσει στις γραμμές του⁸².

Όταν στο Κοτσάκι της Αλβανίας στις 20 Ιουνίου 1943 σε συνάντηση εκ-

78. Γ. Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις*, Αθήνα 1979, σ. 131-135.

79. Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού*, ό.π., σ. 426.

80. Ε. Meyers, *Η Ελληνική περιπλοκή*, Αθήνα 1975, σ. 207-211.

81. Π. Ρούσσος, *Η Μεγάλη πενταετία*, Αθήνα 1982, σ. 378-390.

82. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/52, Έκθεση Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ., 12 Σεπτεμβρίου 1944.

προσώπων των Κεντρικών Επιτροπών των ΚΚ Γιουγκοσλαβίας, Αλβανίας και Ελλάδας οι Γιουγκοσλάβοι μίλησαν για αυτοδιάθεση των σλαβόφωνων, ο Έλληνας αντιπρόσωπος Τηλ. Βερβάρης διαβεβαίωσε τους συνομιλητές του για την ελληνική πληθυσμιακή υπεροχή στη Μακεδονία (με επιφύλαξη για τις περιοχές Έδεσσας, Φλώρινας, Καστοριάς) και χαρακτήρισε ως ανυπόστατη τη γιουγκοσλαβική πρόταση. Τόνισε, μάλιστα, ότι το ΚΚΕ, αν δεχόταν ποτέ ένα τέτοιο ζήτημα, θα έβρισκε αντιμέτωπο τον ίδιο τον ελληνικό λαό⁸³.

Στις 25 Ιουνίου κοντά στο Τσοτύλι της Κοζάνης έγινε συνάντηση του Τέμπο με τον Α. Τζήμα από την πλευρά του ΚΚΕ, και τους Σ. Σαράφη και Α. Βελουχιώτη από την πλευρά του ΕΛΑΣ, όπου συμφωνήθηκε να επανεξεταστεί το θέμα του Στρατηγείου. Έγινε αποδεκτή, επίσης, η πρόταση Τέμπο να εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος γιουγκοσλαβικά τμήματα, προκειμένου να επιβοηθούν στην αντιστασιακή κινητοποίηση του σλαβομακεδονικού στοιχείου, υπό την προϋπόθεση όμως ότι οι Σέρβοι θα διακοινώνουν προς όλες τις κατευθύνσεις ότι οι μειονοτικοί έπρεπε να πολεμήσουν δίπλα στον ελληνικό λαό. Δεν έγινε δεκτή από ελληνικής πλευράς η γιουγκοσλαβική πρόταση περί αναγνώρισης στη μειονότητα του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης μεταπολεμικά⁸⁴.

Σε εκτέλεση των αποφάσεων αυτών το Γενικό Επιτελείο του ΕΛΑΣ έστειλε στις Διοικήσεις Μακεδονίας και Ηπείρου εγκύκλιο για συνεργασία με Αλβανούς και Γιουγκοσλάβους στη μεθόριο. Ωστόσο η καχυποψία στους ηγετικούς κύκλους του ΚΚΕ δε μειώθηκε. Ακόμη και στελέχη που επιδίωκαν μια στενότερη σχέση με τους Γιουγκοσλάβους, όπως ο οργανωτικός Γραμματέας Γ. Ιωαννίδης, είχαν επίγνωση ότι οι Σέρβοι προωθούσαν θέσεις εις βάρος των ελληνικών συμφερόντων, και μάλιστα τη στιγμή που το ΚΚΕ κινητοποιούσε τον πληθυσμό της Μακεδονίας κατά της επέκτασης της βουλγαρικής κυριαρχίας στην Κεντρική Μακεδονία⁸⁵.

Πρωτεργάτης της πολιτικής αποστάσεων από τους Γιουγκοσλάβους ήταν ο ίδιος ο Γραμματέας της Κ.Ε. του ΚΚΕ Γ. Σιάντος, ο οποίος είχε ζητήσει από τα κομματικά στελέχη να αντιμετωπίζουν με δυσπιστία και ιδιαίτερη περισκεψή όλες τις σερβικές προτάσεις. Όταν έμαθε ότι ο Τζήμας στη συνάντηση στο Τσοτύλι είχε, κατ' αρχήν, χωρίς εντολή του κόμματος, αποδεχθεί την πρόταση Τέμπο για το Βαλκανικό Στρατηγείο εξοργίστηκε διατυπώνοντας το επιχεί-

83. Βλ. και Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση*, ό.π., σ. 455.

84. Για τις συνεννοήσεις και την εν γένει στάση του ΚΚΕ στο ζήτημα του Βαλκανικού Στρατηγείου βλ. και Θ. Χατζής, *Η Νικηφόρα Επανάσταση που χάθηκε*, τ. Β', Αθήνα 1979, σ. 54 κ.ε. και Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση*, ό.π., σ. 455, και Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τ. Α', ό.π., σ. 417 κ.ε. και S. Vukmanovic (General Tempo), *Struggle for the Balkans*, Λονδίνο 1990, σ. 67 κ.ε.

85. Γ. Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις*, ό.π., σ. 132-133.

ρημα ότι με την πολιτική του Βαλκανικού Στρατηγείου η ιστορική απόφαση Στάλιν να διαλύσει την Κομμουνιστική Διεθνή στα 1943 θα θεωρούνταν ως ψευδεπίγραφη και υπέρ της συγκρότησης τοπικών παραρτημάτων τύπου Βαλκανικού Στρατηγείου⁸⁶. Ενδεικτικό είναι ότι ο Α. Τζήμας σε μεταγενέστερη έκθεσή του έγραφε ότι το Π.Γ. είχε λάβει περιοριστικά μέτρα εις βάρος του, γιατί επιχείρησε να αποκαταστήσει τις σχέσεις των κομμάτων των δύο χωρών⁸⁷. Από τη δύσκολη θέση έβγαλε την ηγετική ομάδα του ΚΚΕ η πρόταση των Βρετανών για ένταξη του ΕΛΑΣ στο Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Το Π.Γ. έκανε τελικά αποδεκτή αυτή την πρόταση στις 5 Ιουλίου 1943 με το αιτιολογικό ότι η ένταξη του ΕΛΑΣ στο Στρατηγείο αυτό και η συνακόλουθη συγκρότηση Κοινού Γενικού Στρατηγείου Ανταρτών Ελλάδος θα βοηθούσε την επικείμενη συμμαχική απόβαση στην Ελλάδα —η οποία τελικά πραγματοποιήθηκε στη Σικελία⁸⁸.

Η ένταξη όμως του ΕΛΑΣ στο Στρατηγείο Μ. Ανατολής απέκλειε τη δυνατότητα συγκρότησης Βαλκανικού Στρατηγείου, δεδομένου ότι οι Γιουγκοσλάβοι αντιπρόσωποι Τέμπο και Τζότζε είχαν προβάλει το Βαλκανικό Στρατηγείο ως το αντίπαλο δέος των Βρετανών στην περιοχή⁸⁹. Με τον τρόπο αυτό ο Σιάντος, που σημειωτέον δεν είχε επιτρέψει στον Τέμπο ούτε καν να επισκεφθεί το Στρατηγείο του ΕΛΑΣ⁹⁰, απέφυγε με τον πλέον εύσχημο τρόπο τις σερβικές προτάσεις που θεωρούσε μια καλοστημένη παγίδα⁹¹. Μάλιστα, στην Α΄ Πανθεσσαλική Συνδιάσκεψη Ανταρτών του ΕΛΑΣ στην Καστανιά στις 6 Ιουλίου 1943, όπου και ανακοινώθηκε ότι ο ΕΛΑΣ προσχωρούσε στο Στρατηγείο Μ. Ανατολής, ο Τζήμας με εντολή του Π.Γ. ζήτησε από τον Τέμπο και τον Τζότζε, οι οποίοι τον πλησίασαν για να τον μεταπείσουν, να αποφύγουν στις δικές τους ομιλίες κάθε «ιδεολογικό φαναρισμό».

Συνεχίζοντας την πολιτική αυτή το ΚΚΕ επιδίωξε να περιστείλει και την ευχέρεια σερβικών μονάδων να κινούνται σε ελληνικό έδαφος υπό το πρόσχημα της κοινής αντιστασιακής δράσης των δύο χωρών. Στις 21 Δεκεμβρίου 1943

86. Θ. Χατζής, *Η Νικηφόρα Επανάσταση που χάθηκε*, τ. Β΄, ό.π., σ. 65, 81, 121 κ.ε., Π. Ρούσος, *Η μεγάλη πενταετία*, ό.π., τ. Α΄, σ. 378.

87. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 570, Έκθεση Τζήμας, 1.12.1950.

88. Σ. Σαράφης, ό.π., σ. 151, 165, 166.

89. FO 371/37203 R 5963.

90. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 570, Έκθεση Τζήμας, 1.12.1950.

91. Όταν το Δεκέμβριο του 1943 το ΚΚΕ ανακίνησε το θέμα του Βαλκανικού Στρατηγείου, Γιουγκοσλάβοι και Βούλγαροι το απέρριψαν με το αιτιολογικό ότι πλέον μόνο προστριβές με τους Βρετανούς και σύγχυση θα μπορούσε να επιφέρει. Στο γεγονός ότι το ΚΚΕ απέρριψε την πρόταση Τίτο για Διαβαλκανικό Στρατηγείο αποδόθηκε αργότερα από κάποια μέλη του κόμματος, η μεταπολεμική ήττα της Εθνικής Αντίστασης, ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 570, Φ 28.38.19, Έκθεση Μακρίδη προς Ζαχαριάδη, 16.8.1946.

αντιπροσωπεία του ΚΚΕ (Γζήμας-Στρίγγος) συναντήθηκε στο χωριό Φούστανη της Πέλλας με τον Τέμπο και ανώτατα στελέχη του ΛΑΣ Μακεδονίας του Τίτο και ζήτησαν από τους Γιουγκοσλάβους να σταματήσουν κάθε προπαγανδιστική κίνηση και να αποχωρήσουν από το ελληνικό έδαφος. Οι Γιουγκοσλάβοι αρκούντως ενοχλημένοι, αφού κατηγόρησαν τον ΕΛΑΣ για την τακτική αποφυγής των συγκρούσεων με τα γερμανικά στρατεύματα, άρχισαν να αποσύρουν τα ένοπλα σώματά τους από το ελληνικό έδαφος⁹².

Το ελληνικό διάβημα προς τους εκπροσώπους του Τίτο εξηγούνταν από το γεγονός ότι στα χωριά με σλαβομακεδονικό πληθυσμό επικρατούσε αναβρασμός, συνεπεία της δράσης Σερβομακεδόνων αυτονομιστών και μάλιστα βρισκόταν σε εξέλιξη μια απόπειρα συγκρότησης ένοπλων σωμάτων με φιλοσερβικό προσανατολισμό. Το γεγονός αυτό προκάλεσε αναστάτωση στους κόλπους των ηγετικών κλιμακίων του ΚΚΕ, και ο ΕΛΑΣ σε ορισμένες περιπτώσεις επιχείρησε να αντιμετωπίσει με ένοπλα μέσα τις κινήσεις αυτές, πράγμα που μπορούσε να οδηγήσει και σε σύρραξη με τους Γιουγκοσλάβους.

Τελικά προτάναυσε η άποψη ότι το ΚΚΕ έπρεπε να αξιοποιήσει τα πολιτικά ερείσματα που είχε στο σλαβομακεδονικό πληθυσμό, στο πλαίσιο μιας απόπειρας να προσεταιριστεί τους Σλαβομακεδόνες και να τους εντάξει στις εαμικές οργανώσεις, αποτρέποντας την ενσωμάτωσή τους σε αντίστοιχες οργανώσεις της σερβικής πλευράς⁹³. Η επίσημη εκδοχή ήταν ότι ο ασφαλέστερος τρόπος για να αντιμετωπιστούν οι αυτονομιστικές τάσεις ήταν οι δεσμοί αίματος που θα διαμόρφωναν Έλληνες και Σλαβομακεδόνες στο πλαίσιο του αντιφασιστικού αγώνα⁹⁴. Ήδη είχε δημιουργηθεί το κατάλληλο έδαφος, δεδομένου ότι οι εαμικές οργανώσεις είχαν επιτύχει τη μαζική προσχώρηση σλαβόφωνων, ενώ μόνο ο ΕΛΑΣ Μακεδονίας αριθμούσε 2.000 αντάρτες σλαβομακεδονικής αναφοράς.

Βεβαίως, πριν επιδιωχθεί η πολιτική προσεταιρισμού των σλαβόφωνων στη βάση ένταξής τους στις εαμικές οργανώσεις, ο ΕΛΑΣ επιχείρησε και μέσω στρατιωτικών ενεργειών να αποθαρρύνει την προσχώρηση σλαβόφωνων στις αυτονομιστικές οργανώσεις και το Κομιτάτο. Μάλιστα, ασκήθηκαν πιέσεις ακόμα και στις οικογένειες μελών του Κομιτάτου ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις αρκετοί συγγενείς αυτονομιστών συνελήφθησαν ως όμηροι, προκειμένου να εξαναγκαστούν σε παράδοση στον ΕΛΑΣ τα μέλη της φιλοβουλγαρικής οργάνωσης. Συν τους άλλους, ο ΕΛΑΣ προχώρησε σε απευθείας στρατιωτικές ενέργειες, η μεγαλύτερη των οποίων ήταν η επιχείρηση που έγινε τον Απρίλιο του

92. Χατζής, ό.π., τ. Β, σ. 263-266.

93. Έκθεση Επιτροπής ΕΑΜ, ό.π., σ. 336.

94. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 410, Φ 63/48, Γράμμα Ε. Καπετανίου προς Στρίγγο, 29.7.44.

1943 στο χωριό Λακκώματα, βορειοδυτικά του Άργους Ορεστικού⁹⁵. Η σύγκρουση αυτή, αν και νικηφόρα για τον ΕΛΑΣ, προκάλεσε αρκετά θύματα ακόμη και στον άμαχο πληθυσμό, καθώς και καταστροφές στο χωριό. Αποτιμώντας τα αποτελέσματα της ενέργειας αυτής σε σύσκεψη που έγινε στο Τσοτύλι ο Α. Στρίγγος, μέλος του Π.Γ. του ΚΚΕ και Γραμματέας του Μακεδονικού Γραφείου του κόμματος, υποστήριξε ότι η πρακτική των αιματηρών επιθέσεων δεν ήταν καθόλου αποτελεσματική, δεδομένου ότι προκαλούσε αγανάκτηση στον άμαχο πληθυσμό και ιδίως σε εκείνους που αμέτοχοι του εθνικιστικού πυρετού έβλεπαν θετικά τον ΕΛΑΣ και το ΚΚΕ⁹⁶.

Παρ' ότι πρυτάνευσε η άποψη να αποφεύγονται τα μετωπικά στρατιωτικά κτυπήματα και μάλιστα χωρίς να συνυπολογίζονται οι επιπτώσεις στον άμαχο πληθυσμό, σε περιπτώσεις όπου σλαβομακεδονικά στοιχεία με την υποκίνηση Βουλγάρων αξιωματικών προέβαιναν σε επιδεικτικούς εξοπλισμούς σλαβομακεδονικών χωριών, ο ΕΛΑΣ προχωρούσε σε αιφνιδιαστικά κτυπήματα με σκοπό να περιορίσει τη δράση των κομιτατζήδων, αλλά και να δείξει στον άμαχο πληθυσμό ότι οι αυτονομιστές δεν θα έχαιραν καμμιάς ανοχής⁹⁷.

Άλλωστε, την ίδια πολιτική —και με αρκετή επιτυχία— ακολούθησε το ΚΚΕ και στην περίπτωση των Τσάμηδων, τους οποίους το ΚΚ Αλβανίας διεδικούσε να εντάξει στον απελευθερωτικό στρατό της χώρας αυτής. Το ΚΚΕ, αφού απέρριψε το αλβανικό αίτημα με το αιτιολογικό ότι ακόμη και οι Τσάμηδες, που είχαν καταφύγει στην Αλβανία, ήταν κάτοικοι της Ελλάδας και επομένως δεν ήταν σωστό να καταταγούν στο στρατό άλλης χώρας, ζήτησε από το αλβανικό ΚΚ να ασκήσει την επιρροή του στους κατοίκους της Τσαμουργιάς, ώσπου να συσπειρωθούν γύρω από το ΕΑΜ και να καταταγούν στον ΕΛΑΣ⁹⁸.

Ωστόσο, η πολιτική προσχώρησης των σλαβομακεδονικών χωριών στο ΚΚΕ δεν απέδωσε τα αναμενόμενα σε όλες τις περιπτώσεις, δεδομένου ότι οι σλαβόφωνοι δέχονταν ισχυρές επιδράσεις από σερβικούς αυτονομιστικούς κύκλους, που είχαν μάλιστα σχέση με το Λαϊκό Στρατό της Γιουγκοσλαβίας και μονάδες του περνούσαν εν αγνοία του ΕΛΑΣ στο ελληνικό έδαφος. Το πρόβλημα ήταν ότι αυτονομιστικές τάσεις αναπτύχθηκαν σταδιακά και μέσα στις οργανώσεις του ΚΚΕ που υπήρχαν στελέχη σλαβομακεδονικής αναφοράς.

Τα πράγματα περιεπλόκησαν ακόμη περισσότερο, όταν στο πλαίσιο της

95. Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., τ. Γ, σ. 286-293.

96. Βλ. και Ι. Κολιόπουλος, ό.π., σ. 293.

97. Για τις επιχειρήσεις του ΕΛΑΣ, βλ. Β. Μητσόπουλος, *Στα Μακεδονικά Βουνά. Το 30ό Σύνταγμα του ΕΛΑΣ*, Αθήνα 1980, σ. 260-264, 361-365.

98. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 417 Φ 24-1, Κ.Ο. Ηπείρου-Μακεδονίας του ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Ηπείρου προς Π.Ε. Αργυροκάστρου και Κ.Ε. του ΚΚ Αλβανίας, 26.4.44.

εφαρμογής της γραμμής για ενσωμάτωση των Σλαβομακεδόνων στον αντιφασιστικό αγώνα, το ΚΚΕ επέτρεψε την ίδρυση του Σλαβομακεδονικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΣΝΟΦ), προκειμένου να δώσει την ώθηση σε Σλαβομακεδόνες που αντιμετώπιζαν με δυσπιστία τις ελληνικές οργανώσεις να προσχωρήσουν στο αντιφασιστικό μέτωπο. Όμως οι προβλέψεις δεν επιβεβαιώθηκαν και η ΣΝΟΦ σχεδόν αμέσως εξελίχθηκε σε μηχανισμό προώθησης αυτονομιστικών αιτημάτων. Στελέχη της περνούσαν σε γιουγκοσλαβικό έδαφος, έπαιρναν οδηγίες από το ΛΑΣ Μακεδονίας, επέστρεφαν σε ελληνικό έδαφος και διατυμπάνιζαν συνθήματα υπέρ της Λαϊκής Δημοκρατίας Αιγαιατικής Μακεδονίας ή μιας ενιαίας Σλαβομακεδονίας⁹⁹.

Η δράση αυτή των αυτονομιστών στους κόλπους της ΣΝΟΦ ευνοήθηκε από το γεγονός ότι στους κόλπους του ΕΑΜ υπερίσχυσε η άποψη ότι η ελευθερία κινήσεων στα μέλη της ΣΝΟΦ θα ήταν ο ασφαλέστερος όρος ώστε να δημιουργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης και να εξασφαλιστεί έτσι η αρθρόα προσχώρηση σλαβόφωνων στον ΕΛΑΣ και να αποτραπεί η προσπάθεια των Γιουγκοσλάβων να τους ενσωματώσουν στις δικές τους μονάδες. Αυτή η παροχή ελευθερίας κινήσεων παρερμηνεύτηκε από πολλά στελέχη στους κόλπους της ΣΝΟΦ που την εξέλαβαν ως μια σιωπηλή παραχώρηση του ΚΚΕ προς τα παλαιά αιτήματα περί αυτονομίας της Μακεδονίας. Ωστόσο, άλλα στελέχη της οργάνωσης παρέμειναν πιστά στην επίσημη γραμμή του κόμματος, γεγονός που προκάλεσε αντιθέσεις μεταξύ των μελών της ΣΝΟΦ. Για παράδειγμα, η οργάνωση της Φλώρινας διαφοροποιήθηκε από την αντίστοιχη της Καστοριάς, που διατυμπάνιζε αυτονομιστικά αιτήματα, αν και τελικά επισκιάστηκε από την τελευταία¹⁰⁰.

Η σύγχυση που προκλήθηκε ήταν τεράστια, δεδομένου ότι στη ΣΝΟΦ είχαν προσχωρήσει και αρκετά στελέχη του ΚΚΕ σλαβόφωνης αναφοράς και μάλιστα τη στιγμή που το ΕΑΜ και το ΚΚΕ προωθούσαν τη στρατηγική της εθνικής ενότητας, κινητοποιούσαν το λαό ενάντια στις προσπάθειες επέκτασης της βουλγαρικής ζώνης κατοχής, αλλά και διατυμπάνιζαν ότι προσυπέγραφαν χωρίς καμιά επιφύλαξη τις θέσεις της Κυβέρνησης του Καΐρου για το συνοριακά θέματα. Ήταν, επομένως, απόλυτα φυσικό, σε πείσμα των προθέσεων της ηγεσίας του ΚΚΕ, να υιοθετήσει κανείς την άποψη ότι το ΚΚΕ ακολουθούσε διπλή πολιτική στα εθνικά θέματα, ιδίως αφού η ΣΝΟΦ δεν είχε να επιδείξει κανένα αντιστασιακό έργο.

Έτσι, ενώ η ΚΟΜΕΠ, το επίσημο περιοδικό του ΚΚΕ, κυκλοφορούσε με άρθρα που έφεραν ως τίτλους ότι το ΚΚΕ ήταν πρωταθλητής στον εθνικό αγώνα και ανάλογες μπροσούρες διακήρυσσαν ότι το κόμμα διεκδικούσε ένωση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα και ευνοϊκή διαρρύθμιση του μειονεκτικού για την

99. Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση*, ό.π., σ. 433-434.

100. Βλ. Ι. Κολιόπουλος, ό.π., σ. 140.

Ελλάδα συνοριακού status¹⁰¹, αντίπαλες οργανώσεις του ΚΚΕ, όπως η ΠΑΟ, υποδαύλιζαν αχαλίνωτες φημολογίες για μειοδοτική συνεργασία ΕΛΑΣ και ΣΝΟΦ. Παράλληλα κυκλοφορούσαν ευρέως πλαστές συμφωνίες, όπως το Σύμφωνο Ιωαννίδη-Δασκάλωφ (Πετρίτσι 1943) και Τζήμα-Κάλτσεφ-ΣΝΟΦ (Καρυδιές 1944) που αντλούσαν την αληθοφάνειά τους από τη σύγχυση που είχε προκληθεί αναφορικά με τις σχέσεις ΣΝΟΦ και ΕΑΜ. Να σημειωθεί δε ότι κυκλοφορούσαν αντίστοιχες πλαστές συμφωνίες που δήθεν υπέγραψε το ΕΑΜ και για την περίπτωση της Ηπείρου, την οποία υποτίθεται ότι παραχωρούσαν οι Έλληνες κομμουνιστές, προκειμένου να εξασφαλίσουν την υποστήριξη του Αλβανικού Κ.Κ. Στις περισσότερες, βεβαίως, των περιπτώσεων ήταν ιδιαίτερα εύκολο να διαπιστωθεί η πλαστογραφία, δεδομένου ότι η ορολογία που χρησιμοποιούνταν αποκάλυπτε και τις πηγές της πλαστογράφησης¹⁰². Όμως, η εικόνα του κόμματος στην ελληνική κοινή γνώμη οπωσδήποτε θιγόταν.

Σταδιακά η κατάσταση στο εσωτερικό της ΣΝΟΦ εξετράπη σε τέτοιο βαθμό, ώστε η οργάνωση πρόβαλε ως ο διάδοχος της ΕΜΕΟ, της βουλγαρικής οργάνωσης, η οποία κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα προωθούσε τα βουλγαρικά σχέδια για την ίδρυση «Μακεδονικής Δημοκρατίας». Το ελληνικό στοιχείο της Μακεδονίας εξέλαβε τη ΣΝΟΦ ως μια οργάνωση ανάλογη της Οχράνα του Κάλτσεφ και επέδειξε από την αρχή εχθρική διάθεση. Τα ίδια τα τοπικά στελέχη του ΚΚΕ και του ΕΑΜ, αν και φαινομενικά υποστήριζαν την οργάνωση, στην πράξη την υπέσκαπταν, εμποδίζοντας με κάθε τρόπο τη μεταπήδηση σλαβόφωνων στη ΣΝΟΦ. Αυτός ήταν, άλλωστε, και ένας από τους λόγους που η οργάνωση δεν μπόρεσε να επιδείξει τίποτε το σημαντικό σε επίπεδο αντιστασιακής δράσης κατά το βραχύβιο διάστημα ύπαρξής της¹⁰³.

Το Π.Γ. του ΚΚΕ δεχόταν καταϊγισμό πληροφοριών για τις αυτονομιστικές κινήσεις που παρατηρούνταν στο πλαίσιο της ΣΝΟΦ και τη σύγχυση που επικρατούσε στους κόλπους του πληθυσμού, αλλά και τα διαλυτικά φαινόμενα που εντοπιζόνταν μέσα στις κομματικές οργανώσεις. Τελικά, το Μάιο του 1944,

101. ΚΚΕ, *Το Εθνικό μας πρόβλημα και το ΚΚΕ*, Αθήνα 1943, εκδ. ΚΟΜΕΠ.

102. Για τη φερόμενη ως Συμφωνία Ιωαννίδη-Δασκάλωφ βλ. *Νέα Ελλάς*, 12 Μαρτίου 1944 και *Εθνική Φλόγα*, 21 Μαΐου 1944. Ακόμη και οι ίδιοι οι Γερμανοί θεωρούσαν απίθανο να έχει συναφθεί μια τέτοια συμφωνία, βλ. αντίστοιχο γερμανικό έγγραφο στο Β. Μαθιόπουλος, *Η Ελληνική Αντίσταση (1941-1944) και οι 'Σύμμαχοι'*, Αθήνα 1980, σ. 267 και Γ. Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις*, ό.π., σ. 140. Για την περίπτωση των συμφωνιών με Αλβανούς και Γιουγκοσλάβους βλ. Α. Χρυσόχου, ό.π., τ. Α', σ. 95, Ε. Κοφός, *Nationalism and Communism*, ό.π., σ. 130, Υφυπουργείο Τύπου και Πληροφοριών, *The Conspiracy against Greece*, Αθήνα 1947, σ. 14 και Χ. Φλάισερ, *Στέμματα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ. Β', Αθήνα 1995, σ. 92, όπου και εντοπίζεται ότι σε ένα αυθεντικό κομμουνιστικό κείμενο δεν θα περιεχόταν ποτέ μια διατύπωση του τύπου: «δυναμικά εθνικιστικά στοιχεία που πρέπει να κατασκευαστηθούν».

103. Ε. Κωφός, *Η Μακεδονική Διάσταση*, ό.π., σ. 435.

το ΕΑΜ σταθμίζοντας τα δεδομένα έδωσε εντολή να διαλυθεί η ΣΝΟΦ και να συλληφθούν όλοι οι φανατικοί αυτονομιστές, παρ' ότι ήταν προφανές ότι μια τέτοια εντολή θα επιδείνωνε τις σχέσεις Ελλήνων και Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών. Όμως από την άλλη πλευρά, η ΣΝΟΦ λειτουργούσε πλέον ανεξέλεγκτα, ενώ εκτιμήθηκε από την ηγεσία του κόμματος ότι μια τέτοια απόφαση θα ενίσχυε το κύρος της ΠΕΕΑ που την ίδια περίοδο επιζητούσε αναγνώριση από τους Βρετανούς και ενσωμάτωση στην Κυβέρνηση της Μ. Ανατολής¹⁰⁴. Άλλωστε, οι γιουγκοσλάβικες αντιδράσεις δεν αναμένονταν να υπερβούν τα εσκαμμένα.

Το σλαβομακεδονικό στοιχείο έδειχνε μεγάλη εμπιστοσύνη στο ΚΚΕ σε σημείο που ο υπεύθυνος της περιοχής Έδεσσας του ΚΚΕ πληροφορούσε το Μακεδονικό Γραφείο ότι οι σλαβόφωνοι, ενώ δυσπιστούσαν ακόμη και απέναντι στο ΕΑΜ, όταν έβλεπαν σφυροδρέπανο, εκδήλωναν σιγουριά και ενθουσιασμό¹⁰⁵. Έτσι η δράση της ΣΝΟΦ και μάλιστα με το πρόσχημα ότι η αυτονομιστική δράση ήταν σύμφωνη με την πολιτική του ΚΚΕ, δημιουργούσε τρομερή σύγχυση και κατέστρεφε το κλίμα εμπιστοσύνης που είχε διαμορφώσει το ΚΚΕ.

Ιδίως ο επικεφαλής της αυτονομιστικής αυτής δράσης Ν. Πέιος είχε καταστεί ήρωας για το σλαβόφωνο στοιχείο, επισκεπτόμενος τα χωριά της μειονότητας, μιλώντας υπέρ της αυτονομίας της Μακεδονίας και δηλώνοντας ότι η στάση του ήταν σύμφωνη με τη γραμμή του ΚΚΕ. Οι υπεύθυνοι των αχτιδικών οργανώσεων του ΚΚΕ αναρωτιούνταν, αν ο αυτονομιστής αυτός ήταν τελικά πράκτορας της Οχράνας και του Βούλγαρου Κάλτσεφ και χρησιμοποιούσε την κόκκινη σημαία ακριβώς για να «χτυπήσει» το ΚΚΕ και το ΕΑΜ¹⁰⁶.

Όπως εξελίσσονταν τα πράγματα έπρεπε να δοθεί μια άμεση λύση. Η ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ αποφάσισαν τελικά να διαλύσουν την ομάδα Πέιου, τον καταδίωξαν και τον συνέλαβαν¹⁰⁷. Ωστόσο, ο Πέιος κατόρθωσε, πιθανόν εξαιτίας της ολιγωρίας των διωκτών του, να διαφύγει στο σερβικό έδαφος, όπου τον υποδέχτηκε ο υπουργός της Σερβικής Μακεδονίας Ντεάν, που κατά πληροφορίες της ελληνικής πλευράς πρωτοστατούσε στην αυτονομιστική προπαγάνδα. Έλληνες αντιπρόσωποι της 9ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ στο σερβο-μακε-

104. Το Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ για να διαλύσει κάθε υπόνοια είχε αποστείλει προς το μακεδονικό και θρακικό λαό χαιρετιστήριο μήνυμα που διακήρυττε την ελληνικότητα της Μακεδονίας. Στ' *Άρματα*, Στ' *Άρματα*, *Χρονικό της Εθνικής Αντίστασης*, Αθήνα 1967, σ. 328-339.

105. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 412 Φ 23/5/7, Γράμμα Ευρ. Καπετάνιου (Πάνου) προς Λ. Στρίγγο, 27 Μάη 1944.

106. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/53, Έκθεση Γραμματέα Αχτιδας Βογιάτσικου προς Π.Ε. Καστοριάς, 8 Ιουνίου 1944.

107. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/48, Περικλής προς Τάσσο, 11/5/44 και Φ 23/8/50, Πολιτικός Υπεύθυνος Εφ. ΕΛΑΣ Μακρυκάμπου προς Δυτ. Μακ. Γραφείο, 28/5/44.

δονικό Στρατηγείο ζήτησαν να απομακρυνθούν οι στασιαστές από το σερβικό έδαφος.

Τελικά ο Πέιος επανήλθε στην Ελλάδα όπου και συνελήφθη. Για το θέμα Πέιου, δύο στελέχη του ΚΚΕ Καστοριάς συναντήθηκαν με τον Όρτσε, μέλος του Γενικού Στρατηγείου Γιουγκοσλαβίας και καθοδηγητή της αντίστασης στη Σερβική Μακεδονία, ο οποίος απέσπασε από τους Έλληνες την υπόσχεση ότι ο Πέιος δε θα πάθαινε τίποτα. Σε ομιλίες του μάλιστα σε σλαβομακεδονικά χωριά υποστήριξε ότι ο Πέιος απλώς έσφαλε, ενώ σε ερωτήσεις κατοίκων των χωριών, αν θα έπρεπε να πάρουν τα παιδιά τους από τον ΕΛΑΣ, απάντησε ότι μπορούσαν να συγκροτήσουν ξεχωριστές ομάδες¹⁰⁸.

Τα κομματικά στελέχη του ΚΚΕ με εγκύκλιο του Μακεδονικού Γραφείου του κόμματος στις 23 Μαΐου 1944 πληροφορήθηκαν ότι η ΣΝΟΦ απορροφήθηκε από το ΕΑΜ, γεγονός αναγκαίο μετά τις αυτονομιστικές τάσεις που επέδειξε. Οι Γιουγκοσλάβοι από την πλευρά τους εξαπέλυσαν κατηγορίες εναντίον του ΕΑΜ για καταπίεση του σλαβομακεδονικού πληθυσμού και εξαναγκαστική στρατολόγηση Σλαβομακεδόνων στον ΕΛΑΣ, ενώ επιχειρήσαν να οργανώσουν τους φυγάδες από την Ελλάδα Σλαβομακεδόνες.

Παρά το γεγονός ότι το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ διαμαρτυρήθηκε επίσημα στον πολιτικό επίτροπο του ΛΑΣ Μακεδονίας Ουζούνφσκι ότι οι Σερβομακεδόνες σύνδεσμοι στρέφονταν κατά του ΚΚΕ, η δράση των αυτονομιστικών κύκλων στους κόλπους του σλαβομακεδονικού πληθυσμού συνεχίστηκε με αμείωτη ένταση. Από αρκετές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας έφταναν πληροφορίες ότι οι αυτονομιστές προωθούσαν τη μαζική προσχώρηση Σλαβομακεδόνων στο ΚΚΕ για να καλύπτουν καλύτερα τις πραγματικές επιδιώξεις τους¹⁰⁹.

Ωστόσο, το Π.Γ. του ΚΚΕ ήθελε πάση θυσία να αποφύγει σύγκρουση με τον Τίτο, αφού όσο πλησίαζε το τέλος του πολέμου διαφαινόταν πιο έντονο το ενδεχόμενο να προσλάβει ο αντιφασιστικός αγώνας τη μορφή πολιτικο-κοινωνικής σύγκρουσης με Βρετανούς και αντιεαμικές οργανώσεις¹¹⁰. Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, στις 13 Ιουνίου 1944, ο Σιάντος τηλεγράφησε στο Α. Στρίγγο, υπεύθυνο του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, να είναι πολύ προσεκτικός για να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγκρουση Ελλήνων και Σέρβων. Συνέστησε, παράλληλα, ψυχραιμία από την ελληνική πλευρά για να μην έρθουν αντιμέτωποι οι δύο πληθυσμοί¹¹¹.

108. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/57, Π.Ε. Καστοριάς προς Α. Στρίγγο, 29 Ιουνίου 1944.

109. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 410, Φ 63/48, Γράμμα του Ευ. Καπετάνιου (Πάνου) προς Α. Στρίγγο, 29 Ιουλίου 1944.

110. Γ. Ιωαννίδης, ό.π., σ. 247.

111. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 145, Αλληλογραφία ΚΕ, Φ 7/32/82, Ραδιοτηλεγράμμα 13 Ιουνίου 1944.

Από την πλευρά του ο Τίτο ενεργούσε ως ο εκφραστής των συμφερόντων του «μακεδονικού έθνους» και με τέτοια επιχειρήματα εξόπλιζε τα στελέχη του που περνούσαν σε ελληνικό έδαφος¹¹². Κάθε στέλεχός του που περνούσε στην Ελλάδα είχε διαταγή να διαφημίσει την ιδέα της πλήρους ελευθερίας και ισότητας για το «μακεδονικό λαό», ώστε αυτός να μπορέσει να δημιουργήσει μια ελεύθερη Μακεδονία στην ομόσπονδη Γιουγκοσλαβία¹¹³.

Προκειμένου να βρεθεί μια τομή που θα απέτρεπε την όξυνση, το Π.Γ. του ΚΚΕ πήρε την απόφαση να ιδρύσει στο πλαίσιο του ΕΛΑΣ δύο σλαβομακεδονικά τάγματα, το ένα ως μέρος του 28ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ στην περιοχή Φλώρινας-Καστοριάς υπό τον Η. Δημάκη (Γκότσε) και το άλλο, ως μέρος του 30ού Συντάγματος του ΕΛΑΣ στην περιοχή της Έδεσσας υπό τον Ούρντωφ. Το σκεπτικό της απόφασης ήταν ότι ο σχηματισμός των ταγμάτων αυτών αποτελούσε το μοναδικό τρόπο να παραμείνουν οι σλαβόφωνοι εντός του ΕΛΑΣ και να μην προσχωρήσουν στους Γιουγκοσλάβους παρτιζάνους.

Με δεδομένη την πρόσφατη εμπειρία της ΣΝΟΦ και αυτή η απόφαση δεν πάρθηκε χωρίς αντιδράσεις, αφού, όπως διηγείται ο Γ. Ιωαννίδης, χρειάστηκε η προσωπική του παρέμβαση για να μη διαλυθούν πάραυτα τα τάγματα από αγανακτισμένα μέλη του ΕΛΑΣ¹¹⁴. Το ίδιο το Μακεδονικό Γραφείο διαφωνούσε με τη συγκρότηση των ταγμάτων και μόνο μετά την παρέμβαση Σιάντου πραγματοποιήθηκε ο σχηματισμός τους¹¹⁵.

Να σημειωθεί ότι η ηγεσία της εαμικής αντίστασης παρακολουθούσε από την αρχή του χρόνου τις αποκαλύπτεις ενέργειες Γιουγκοσλάβων παρτιζάνων που εισέρχονταν χωρίς άδεια του ΕΛΑΣ σε ελληνικό έδαφος και καλλιεργούσαν εθνικιστικό κλίμα, προκειμένου να εξωθήσουν τους σλαβόφωνους να καταταγούν σε γιουγκοσλαβικές μονάδες. Ιδιαίτερα τον Απρίλιο του 1944 εισήλθαν στα Κορέστια, μια συστάδα χωριών με σλαβομακεδονικό πληθυσμό στο δυτικό άκρο των νομών Φλώρινας και Καστοριάς (Αντάρτικο, Κώτας, Κρυσταλλοπηγή, Τρίβουνο, Βατοχώρι, Μοσχοχώρι, Γάβρο, Πράσινο, Άλωνα, Κρανώνα, Χαλάρα κλπ.) πάνω από 1.200 Σέρβοι παρτιζάνοι με τα χαρτιά κατάταξης ανά χείρας. Όταν στελέχη του ΕΛΑΣ έσπευσαν να διαμαρτυρηθούν, ο πολιτικός επίτροπος των Γιουγκοσλάβων παρτιζάνων τους απάντησε ότι είχε άνωθεν εντολές από το επιτελείο της πατρίδας του¹¹⁶.

Η επίσημη εκδοχή από την ηγεσία του ΚΚΕ για το σχηματισμό των ταγ-

112. Ε. Κωφός, ό.π., σ. 440-441.

113. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 366, Φ 20/16/4, Γενικό Επιτελείο ΛΑΣ και Παρτιζάνικα Τμήματα.

114. Γ. Ιωαννίδης, ό.π., σ. 247.

115. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/73, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ.

116. Ι. Κολιόπουλος, ό.π., σ. 145.

μάτων αυτών ήταν ότι εξυπηρετούσαν την ανάγκη να αποτελέσουν οργανώσεις υποδοχής των κομιτατζήδων που, βλέποντας ότι το μέλλον της γερμανικής κατοχής διαγραφόταν δυσοίωνο, προσχωρούσαν μαζικά στον ΕΛΑΣ ως μεταμεληθέντες¹¹⁷. Η αθρόα αυτή προσχώρηση πρώην κομιτατζήδων στον ΕΛΑΣ, που είχε ενταθεί το φθινόπωρο του 1944, είχε ωθήσει τους αντιπάλους του ΚΚΕ να το κατηγορούν ότι είχε επιδοθεί σε μια ανεξέλεγκτη επιχείρηση παροχής άφεσης αμαρτιών, προκειμένου να ενσωματώσει στις δυνάμεις του τους πρώην κομιτατζήδες¹¹⁸.

Οι περιφερειακές οργανώσεις του ΚΚΕ Μακεδονίας, παρά το γεγονός ότι επικρότησαν την απόφαση για τη συγκρότηση των δύο ταγμάτων, ζήτησαν τη λήψη άμεσων μέτρων, ώστε να μην επαναληφθούν σοβινιστικά φαινόμενα από τα αυτονομιστικά εκείνα στοιχεία που θα επιδίωκαν να επωφεληθούν από τη φημολογία ότι το ΕΑΜ είχε ενδώσει στις απαιτήσεις του σλαβικού εθνικισμού. Μάλιστα, για να φανεί ότι το ΕΑΜ δεν θεωρούσε τη συγκρότηση των ταγμάτων ως αποδοχή οποιασδήποτε φύσης αυτονομιστικού αιτήματος, οι μακεδονικές οργανώσεις του ΚΚΕ ζήτησαν να ληφθούν όσο το δυνατό πιο σκληρά μέτρα για τους επίδοξους σλαβόφωνους αυτονομιστές, μέτρα που έφταναν μέχρι και την πυρπόληση σπιτιών και τη σύλληψη ομήρων από τις οικογένειες εκείνων που θα εντοπίζονταν να κρύβουν οπλισμό από τις οργανώσεις του ΕΛΑΣ¹¹⁹. Ήδη το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ είχε προειδοποιήσει τις επιμέρους κομματικές οργανώσεις ότι έπρεπε να προσέχουν ιδιαίτερα τις προσχωρήσεις Σλαβομακεδόνων και να εκδιώκουν κάθε στοιχείο που θα ασκούσε αυτονομιστική προπαγάνδα, αφού για το θέμα αυτό η γραμμή του κόμματος ήταν σαφής¹²⁰.

Παρά τις προβλέψεις του Π.Γ. του ΚΚΕ, ιδίως το τάγμα Γκότσε που έφτασε αριθμητικά να αποτελεί Σύνταγμα, αγνοούσε προκλητικά την εαμική ηγεσία και ανέπτυξε απρόσκοπτα εθνικιστική δράση. Οι αναφορές των υπευθύνων της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας ήταν καταλυτικές: το τάγμα Γκότσε ήταν ανεξέλεγκτο. Μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρχαν πληροφορίες ότι οι σλαβόφωνοι προέβαιναν σε συνεννοήσεις ακόμη και με τους Γερμανούς για να πληγεί ο ΕΛΑΣ, το μόνο πρόσκομμα της αυτονομιστικής δράσης στα σλαβομακεδονικά χωριά. Ιδίως στην περίπτωση της στρατιωτικής επιχείρησης που ανέλαβε ο ΕΛΑΣ της περιοχής εναντίον του γερμανικού φρουραρχείου της Έδεσσας, στις 20 Ιουλίου 1944, το γεγονός ότι οι Γερμανοί είχαν πληροφορηθεί

117. Μεταπολεμικά, ο Ριζοσπάστης ανέβαζε τον αριθμό αυτών που προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ την περίοδο αυτή σε 3.000 πρώην κομιτατζήδες, *Ριζοσπάστης* 8 Ιουλίου 1945.

118. Α. Χρυσόχου, τ. Β', ό.π., σ. 206.

119. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ κουτί 410, Φ 63/48, Ευ. Καπετάνιος προς Στρίγγο, 29 Ιουλίου 1944.

120. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/29, ΚΚΕ Μακεδονικό Γραφείο, Εγκύκλιος προς Οργάνωση Καστοριάς, 23-5-44.

τις κινήσεις του ΕΛΑΣ, ώστε να αποτύχει ο αιφνιδιασμός και να ματαιωθεί το όλο σχέδιο, αποδόθηκε σε διαρροή από τους Σλαβομακεδόνες συνδέσμους του κόμματος. Το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ επικοινωνώντας με το Π.Γ. γνωστοποίησε στην κομματική ηγεσία ότι Σλαβομακεδόνες μέσα από το κόμμα ειδοποίησαν τους Γερμανούς¹²¹.

Τελικά ελήφθη απόφαση ο ΕΛΑΣ Μακεδονίας να περιορίσει τη στρατολόγηση Σλαβομακεδόνων στα τάγματα αυτά και να σταλούν αρχιδικά στελέχη και γραμματείς του κόμματος με σλαβόφωνη αναφορά, ώστε να προπαγανδίσουν στο εσωτερικό του τάγματος τις θέσεις του κόμματος. Παράλληλα ζητήθηκε να θεθεί σε εφαρμογή το αρχικό σχέδιο, δηλαδή να κάνει το τάγμα εμφανίσεις στα μακεδονοχώρια για να καταδείξει την επιθυμία Ελλήνων και Σλαβομακεδόνων να αγωνιστούν από κοινού κατά των Γερμανών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ΚΚΕ και ο ΕΛΑΣ που βρίσκονταν σε διαρκή αντιπαράθεση με την ΠΑΟ ενδιαφέρονταν για έναν επιπλέον λόγο να αποσείσουν κάθε κατηγορία συνεργασίας με Σέρβους αυτονομιστές: η ΠΑΟ περνούσε μεγάλη κρίση στα μέσα του 1944 και αντιμετώπιζε πρόβλημα διάσπασης, ως συνέπεια της αποκάλυπτης φιλογερμανικής στάσης ορισμένων οργανώσεων της¹²². Το ΕΑΜ επιχειρούσε να προσεταιριστεί ομάδα αξιωματικών της ΠΑΟ, οι οποίοι για να προσχωρήσουν στον ΕΛΑΣ απαιτούσαν έμπρακτες αποδείξεις ότι ήταν τελείως ανυπόστατες οι κατηγορίες που το ΕΑΜ δεχόταν για μειοδοτική συμπεριφορά¹²³.

Τον Αύγουστο του 1944 τα προβλήματα οξύνθηκαν, γιατί εξελέγη Κ.Ε. του Κ.Κ. Μακεδονίας του Τίτο στις Πρέσπες και εντάθηκαν οι διαδικασίες συγκρότησης αντίστοιχου στρατού. Ο Τέμπο κατηγορούσε επίσημα το ΚΚΕ ότι ακολουθούσε πολιτική απομόνωσης των σλαβομακεδονικών πληθυσμών, επειδή το ΚΚΕ και ο ΕΛΑΣ είχαν θέσει σε διαδικασία το σχέδιο ένοπλης αντιμετώπισης αυτονομιστικών κινήσεων, γεγονός που είχε εξωθήσει αρκετές οικογένειες της Έδεσσας με σλαβομακεδονική αναφορά να εγκαταλείψουν την περιοχή¹²⁴. Ο υπεύθυνος του Μακεδονικού Γραφείου Α. Στρίγγος πληροφόρησε το Π.Γ. του ΚΚΕ ότι παρά τις προσπάθειες μελών του κόμματος να αποτρέψουν σύγκρουση Ελλήνων - Σλαβομακεδόνων, σύγκρουση την οποία επιζητούσαν και αρκετοί Έλληνες αξιωματικοί του ΕΛΑΣ, υπήρχε μεγάλη ένταση, καθώς πλήθαιναν οι

121. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/4/38, ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ. 15-8-1944.

122. Για την ΠΑΟ και τις συγκρούσεις με το ΕΑΜ, Χ. Φλάισερ, *ό.π.*, τ. 2, σ. 112 κ.ε. και Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, τ. Β', Αθήνα 1983, σ. 101-103, 108-189.

123. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/19 Απρίλιος 1944, Έκθεση Μακεδονικού Γραφείου προς ΠΓ του ΚΚΕ.

124. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 409, Φ 62/38, Έκθεση Γρ. Μακεδονίας-Θράκης προς ΠΓ του ΚΚΕ, 15 Αυγούστου 1944.

πληροφορίες ότι οι Σέρβοι μεθόδευαν τη συγκρότηση αυτόνομης σλαβομακεδονικής ταξιαρχίας¹²⁵.

Το Σεπτέμβριο του 1944 το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ πληροφόρησε την ηγεσία του κόμματος ότι βρισκόταν σε εξέλιξη μια εκτεταμένη προσπάθεια εξοπλισμού Σλαβομακεδόνων, και μάλιστα ότι ο ΕΛΑΣ σε επιχειρήσεις κατά πάσης φύσεως κομιτατζήδων που δρούσαν στη Δ. Μακεδονία είχε αποσπάσει πάνω από 1.500 όπλα. Σε έκθεσή του στις 12 Σεπτεμβρίου 1944 ο υπεύθυνος του Γραφείου Λ. Στρίγγος υπογράμμιζε ότι η γιουγκοσλαβική πλευρά, την ίδια στιγμή που κατηγορούσε το ΚΚΕ για εθνικιστική δράση, επιχειρούσε να συγκροτήσει πραγματικό στρατό στη σερβική Μακεδονία από Σλαβομακεδόνες. Ο Στρίγγος ζητούσε να ληφθούν μέτρα, ώστε να σταματήσει κάθε τέτοια στρατολόγηση και να ενημερωθεί ο Τίτο για τη στάση ορισμένων σερβικών κύκλων, στάση που άγγιζε τα όρια της προβοκάτσιας. Στην ίδια έκθεση διατυπωνόταν και η άποψη ότι ο ΕΛΑΣ έπρεπε να εντείνει τη στρατολόγηση Σλαβομακεδόνων, ώστε να περισταλούν οι αυτονομιστικές εξάρσεις¹²⁶. Οι πληροφορίες που το ΚΚΕ είχε για τους Σερβομακεδόνες που δρούσαν σε αυτονομιστική κατεύθυνση ήταν ότι είχαν συγκροτήσει ένα στρατό 2.000-3.000 ανθρώπων, ότι οι μισοί βρισκόνταν στην Αλβανία και οι άλλοι στην Ελλάδα, ότι διακρίνονταν από άκρατο σοβινισμό και συντηρούνταν με αρπαγές και λεηλασίες τροφίμων, γεγονός που είχε προκαλέσει μεγάλη δυσaréσκεια στη μειονότητα¹²⁷.

Η κατάσταση στο τάγμα Γκότσε ήταν ιδιαίτερα άσχημη τόσο από στρατιωτική άποψη, αφού είχαν εκδηλωθεί συμπτώματα απειθαρχίας, όσο και από πολιτική, αφού δε λειτουργούσε η κομματική οργάνωση¹²⁸. Η Περιφερειακή Επιτροπή Καστοριάς βλέποντας ότι το τάγμα Γκότσε δεν πειθαρχούσε ζήτησε από την 9η Μεραρχία του ΕΛΑΣ να προβεί σε εκκαθαρίσεις, να σταλεί κομματικό στέλεχος με στρατιωτικές γνώσεις για να αναλάβει την ηγεσία του και να χαλιναγωγήσει τον Γκότσε καθώς και να απομακρυνθεί ο Πέιος, το παλιό στέλεχος της ΣΝΟΦ, που φαινόταν να έχει επαναδραστηριοποιηθεί στο εσωτερικό του τάγματος¹²⁹. Παράλληλα, οι κομματικές οργανώσεις του ΚΚΕ δυσανασχε-

125. 'Ο.π., 17 Αυγούστου 1944. Για το τάγμα Γκότσε και την εν γένει δράση του τάγματος των σλαβόφωνων στα πλαίσια του ΕΛΑΣ, βλ. και Θ. Μητσόπουλος, *Το 306 Σύνταγμα του ΕΛΑΣ*, ό.π., σ. 387-389.

126. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/52, Έκθεση Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ. του ΚΚΕ, 12 Σεπτεμβρίου 1944.

127. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/53, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς ΠΓ του ΚΚΕ, 2 Σεπτεμβρίου 1944.

128. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/70, Έκθεση Γραμματείας ΠΕ Καστοριάς-Φλώρινας προς Μακεδονικό Γραφείο, 27 Σεπτεμβρίου 1944.

129. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/67, Π.Ε. Καστοριάς προς Κ.Ο. Μακεδονίας, Πόρισμα της Περιφερειακής Επιτροπής, 22 Σεπτεμβρίου 1944.

τούσαν, επειδή στα σλαβομακεδονικά τάγματα προσχωρούσαν πρόσωπα από τη σερβική Μακεδονία, ενώ υπήρχαν πληροφορίες ότι ο Γκότσε έστελνε υπαρχηγούς του σε σερβικό έδαφος απ' όπου το τάγμα έπαιρνε οδηγίες¹³⁰.

Τελικά ο ΕΛΑΣ αποφάσισε να λάβει δραστικά μέτρα. Στις αρχές Οκτωβρίου το τάγμα διατάχθηκε να μετακινηθεί προς το νότο για να λάβει μέρος στις επιχειρήσεις κατά των υποχωρούντων από την Ελλάδα Γερμανών. Ο Γκότσε θεωρώντας ότι η μετακίνηση σήμαινε απομάκρυνση από τη γιουγκοσλαβική μεθόριο, αρνήθηκε να εκτελέσει τη διαταγή και η διοίκηση του 28ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ ζήτησε άδεια να επιτεθεί στο Σλαβομακεδόνα αρχηγό¹³¹.

Το ενδεχόμενο ένοπλης λύσης δίχασε τον ΕΛΑΣ. Ο Ευ. Μπακιρτζής, διοικητής της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας, είχε αποφασίσει να επιτεθεί, παρά το γεγονός ότι ο Στρίγγος ζητούσε να αποφευχθεί η ένοπλη σύγκρουση. Στις 6 Οκτωβρίου 1944 ο διοικητής του Αποσπάσματος Βιτσίου Π. Τσάμης αιχμαλώτισε μια διλοχία του Γκότσε και μάλιστα χωρίς απευθείας εντολή, αφού οι πληροφορίες έλεγαν ότι ο Γκότσε σχεδίαζε λαϊκή εξέγερση¹³².

Παρά το γεγονός ότι ο κομματικός επίτροπος Ρ. Μιχαλέας ζήτησε να απελευθερωθούν οι αιχμάλωτοι, ο διοικητής της 9ης μεραρχίας του ΕΛΑΣ Γ. Καλαμπαλίκης επιτακτικά απέσπασε εντολή του Γ.Σ. του ΕΛΑΣ να διαλύσει βιαίως το τάγμα Γκότσε¹³³. Όταν δυνάμεις του ΕΛΑΣ κινήθηκαν προς τις Πρέσπες, το τάγμα Γκότσε πανικόβλητο μπήκε σε σερβικό έδαφος¹³⁴.

Η φυγή του σλαβομακεδονικού τάγματος προς τη Σερβία προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στους κόλπους του μειονοτικού πληθυσμού. Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ αναγκάστηκαν να πραγματοποιήσουν λαϊκές συγκεντρώσεις στα μακεδονοχώρια για να εξηγήσουν τις θέσεις της ελληνικής πλευράς και να καταγγείλουν τη δράση του τάγματος Γκότσε¹³⁵. Ταυτόχρονα, μονάδες του ΕΛΑΣ κατέλαβαν θέσεις στα περάσματα της συνοριακής γραμμής προκειμένου να αποτρέψουν επάνοδο του τάγματος σε ελληνικό έδαφος.

130. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/71, ΠΕ Καστοριάς προς ΚΟΜΠ, 1 Οκτωβρίου 1944.

131. Το ΓΣ του ΕΛΑΣ έστειλε αναφορά μέχρι και στο Κάιρο για την υπόθεση Γκότσε. Η Ο.Μ. Μακεδονίας του ΕΛΑΣ έλαβε διαταγή από το Γ.Σ. του ΕΛΑΣ να συγκεντρώσει δυνάμεις από άλλες περιοχές στα σύνορα. Σ. Σαράφης, *ό.π.*, σ. 430.

132. Έκθεση Υπολοχαγού Π. Τσάμη, Διοικητή Αποσπάσματος Βιτσίου, 28ου Συντάγματος ΕΛΑΣ, στο Ε. Κωφός, *Η Βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού, ό.π.*, Παράρτημα, σ. 464-469.

133. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/98, Έκθεση Περιοχής Μακεδονίας προς ΠΓ, 25-10-1944.

134. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/72, ΕΛΑΣ, Έκθεση Ζαχαριά, 28ου Συντάγματος ΕΛΑΣ, 20 Οκτωβρίου 1944.

135. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 412, Φ 23/5/226, ΠΕ Έδεσσας προς Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας, 12 Νοεμβρίου 1944.

Αρκετοί από τους Σλαβομακεδόνες που λιποτάχτησαν κατόρθωσαν να δραπέτεύσουν και να επιστρέψουν στην Ελλάδα, και μάλιστα απευθύνθηκαν στο ΚΚΕ για να βοηθήσει, ώστε να διεκπεραιωθούν με ασφάλεια στην Ελλάδα αλλά και να μεσολαβήσει, ώστε να απελευθερωθούν όσοι κρατούνταν ως όμηροι σε σερβικό έδαφος, προκειμένου να αποτραπεί μια μαζική λιποταξία τους. Ταυτόχρονα, μονάδες του ΕΛΑΣ παρέμειναν για αρκετό καιρό σε ετοιμότητα στα σύνορα, αφού είχε δοθεί ρητή εντολή να αποτραπεί με κάθε μέσο η επάνοδος οργανωμένης σλαβομακεδονικής δύναμης σε ελληνικό έδαφος¹³⁶. Να σημειωθεί ότι και στην ελληνική πλευρά του πληθυσμού είχαν αναπτυχθεί σοβινιστικές τάσεις και το ΕΑΜ προσπαθούσε με διαφώτιση να καταστήσει σαφές ότι δεν ήταν όλοι οι Σλαβομακεδόνες υπεύθυνοι για τους αυτονομιστές, ώστε να αποτραπεί το ενδεχόμενο συγκρούσεων ανάμεσα στις δύο μερίδες του πληθυσμού¹³⁷.

Τα ίδια συνέβησαν και με το άλλο τάγμα Σλαβομακεδόνων, αυτό του 3ου συντάγματος, που διέφυγε στη Γιουγκοσλαβία, όταν η ηγεσία του πληροφορήθηκε ότι ο ΕΛΑΣ κινήθηκε να διαλύσει ένοπλα το τάγμα Γκότσε. Τα δύο τάγματα, με αρκετές διαρροές λόγω της προπαγανδιστικής δράσης του ΚΚΕ στα μέλη τους αλλά και την απειλή ότι δεν θα τους επιτρεπόταν να επιστρέψουν ποτέ στην Ελλάδα, επιχείρησαν να ανασυνταχθούν προκειμένου να επιχειρήσουν νέα διείσδυση σε ελληνικό έδαφος¹³⁸. Στις 5 Νοεμβρίου 1944 ο Γκότσε εγκατέστησε τη διοίκηση της μονάδας του στο Μοναστήρι και άρχισε μαζική στρατολογία Σλαβομακεδόνων της Σερβίας ιδρύοντας την «Ταξιαρχία του Αιγαίου». Η μονάδα αυτή τελικά χρησιμοποιήθηκε σε επιχειρήσεις σε γιουγκοσλαβικό έδαφος κατά Αλβανών εθνικιστών ενώ σταδιακά ο Γκότσε παραμερίστηκε¹³⁹.

Πρέπει να σημειωθεί ότι παρά τις συγκρούσεις ένα μεγάλο κομμάτι του σλαβομακεδονικού πληθυσμού είτε παρέμεινε αμέτοχο είτε συντάχθηκε με την ελληνική πλευρά. Και αυτό γιατί το ΚΚΕ και το ΕΑΜ φρόντιζαν να δείχνουν με κάθε ευκαιρία ότι το ενδιαφέρον τους για τους σλαβόφωνους πληθυσμούς ήταν και άδολο και πραγματικό. Στο πλαίσιο αυτό το ΚΚΕ σχεδίαζε να ιδρύσει σλαβόφωνα σχολεία, μάλιστα στελέχη του κόμματος είχαν οργανώσει ομάδες σύνταξης σλαβομακεδονικού αναγνωστικού και ειδικό φροντιστήριο για την

136. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/79, ΠΕ Καστοριάς προς ΚΟΜΠ, 25 Νοεμβρίου 1944.

137. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/8/79, Π.Ε. Καστοριάς προς ΚΟΜΠ, 25 Νοεμβρίου 1944.

138. Ο Γ. Σιάντος έδωσε εντολή να βρίσκονται όλες οι ελληνικές δυνάμεις σε ετοιμότητα και να αποκλειστούν οι διαβάσεις, ώστε να εμποδιστεί νέα διείσδυση. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 570, Φ 28/38/19, Έκθεση Μακρίδη προς Ζαχαριάδη, 16-8-46.

139. Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 187.

εκπαίδευση δασκάλων, ενώ είχε προχωρήσει διαδικασία συγκρότησης τοπικής αυτοδιοίκησης με στελέχη από το μειονοτικό πληθυσμό¹⁴⁰.

Με τον τρόπο αυτό οι κομματικοί ιθύνοντες ήλπιζαν ότι θα κατόρθωναν να πείσουν τη μειονότητα ότι θα διασφαλιζόνταν τα συμφέροντά της στα πλαίσια του μελλοντικού ελληνικού κράτους και επομένως ήταν παντελώς αστήριχτος ο φόβος ότι οι Έλληνες απεργάζονταν την εξαφάνιση της μειονότητας. Το πόσο σημαντική ήταν αυτή η πολιτική αναδεικνύεται από το γεγονός ότι καθ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής, Βούλγαροι και Σέρβοι εθνικιστές όργωναν τα σλαβομακεδονικά χωριά, προσπαθώντας να πείσουν τους ντόπιους να εκδιώξουν από τα χωριά τους τους Έλληνες δασκάλους και να κλείσουν όλα τα ελληνικά σχολεία¹⁴¹.

Εκτός αυτού κανείς από τους σλαβόφωνους δεν μπορούσε να κατηγορήσει το ΚΚΕ ότι επεδείκνυε για τα προβλήματα των σλαβόφωνων ένα όψιμο και υποκριτικό ενδιαφέρον. Καθ' όλη τη δεκαετία του '30, στο πλαίσιο της τότε πολιτικής του κόμματος για την υπεράσπιση της ισότιμης θέσης της μειονότητας στα όρια του ελληνικού κράτους, το ΚΚΕ (όργωσε) κυριολεκτικά τις περιοχές με σλαβόφωνους, ίδρυσε ειδικά τμήματα στις οργανώσεις του για κομματική δράση στους Σλαβομακεδόνες, ασχολήθηκε συστηματικά με τα προβλήματα της καθημερινής ζωής των μειονοτικών και περιόρισε τη δράση των ελληνικών παρακρατικών οργανώσεων εναντίον τους. Στη βάση της απαίτησης για την πολιτικοποίηση αυτού του τμήματος του πληθυσμού, σλαβόφωνοι εργάτες και αγρότες προσχώρησαν στο αριστερό κίνημα δημιουργώντας δεσμούς με το ελληνικό στοιχείο¹⁴².

Για αυτούς ακριβώς τους λόγους και μέσα στα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ αρκετοί σλαβόφωνοι με τη θέλησή τους —και σε πείσμα των κατηγοριών που εξαπέλυαν οι Γιουγκοσλάβοι για εξαναγκασμό— προτίμησαν να αποφύγουν κάθε διαφοροποίηση από τους Έλληνες συναδέλφους τους, διατηρώντας ένα υψηλό επίπεδο αντιφασιστικού ηθικού και πειθαρχίας¹⁴³. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι δέχονταν ισχυρές πιέσεις από τους ομοφώνους τους, ως συνέπεια του κλίματος αντιπαραθέσης που επικρατούσε ακόμη και μέσα στις στρατιωτικές ομάδες της αντίστασης. Η αντιπαραθέση αυτή οφειλόταν και στη νοοτροπία αρκετών Ελλήνων αξιωματικών του ΕΛΑΣ, προερχόμενων κυρίως από τον προπολεμικό τακτικό στρατό, που ταύτιζαν τους μειονοτικούς με τους αυτονομιστές

140. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/73, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς ΠΓ, 6 Οκτωβρίου 1944.

141. Κ. Σπανός (καπετάν Αμύντας), *Εθνική Αντίσταση - Εμφύλιος Πόλεμος, αναμνήσεις ενός καπετάνιου*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 48-49.

142. Βλ. Α. Παπαπαναγιώτου, *Το Μακεδονικό Ζήτημα*, ό.π., σ. 101.

143. Σ. Σαράφης, ό.π., σ. 429.

και αντιμετώπιζαν εχθρικά όλους τους σλαβόφωνους αντάρτες¹⁴⁴.

Τις εθνικιστικές αντιθέσεις στην περιοχή υποδαύλιζαν και οι Βρετανοί-σύνδεσμοι, που είχαν πέσει στη Μακεδονία με αλεξίπτωτα, και για τους οποίους το ΕΑΜ είχε υπόνοιες ότι σκευωρούσαν προκειμένου να ευνοήσουν τις εθνικιστικές οργανώσεις (ΠΑΟ, Τσαούς Αντόν) κατά την παράδοση της εξουσίας στην Ανατολική Μακεδονία από τους Βούλγαρους κατά το τέλος του πολέμου¹⁴⁵. Πληροφορίες υπήρχαν επίσης ότι Βρετανοί επιδίδονταν σε επιλεκτικές ρίψεις εφοδίων σε περιοχές που βρίσκονταν τα σλαβομακεδονικά τάγματα με σκοπό να τα ενισχύσουν εις βάρος του ΕΛΑΣ¹⁴⁶.

Όσον αφορά σε αυτές τις επιλεκτικές ρίψεις πυρομαχικών και εφοδίων, που εντεινόταν όσο πλησίαζε η απελευθέρωση, αποτελούσαν μέρος της βρετανικής επιδίωξης να αποτραπεί μια πιθανή μεταπολεμική επιβολή του ΕΑΜ. Δεδομένου του κενού εξουσίας που θα δημιουργούνταν από την αποχώρηση των Γερμανών και την αδυναμία της Κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου να επιβάλει με τις δικές της δυνάμεις ένα φιλοβρετανικό καθεστώς στην Ελλάδα, ακόμη και η ενίσχυση των αντιτιθέμενων στον ΕΛΑΣ σλαβομακεδονικών στοιχείων φάνταζε ως τρόπος να οξυνθούν τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική αριστερά για να επιβάλει την εξουσία της.

Ήδη από την αρχή του πολέμου υπήρχαν έντονες διαφωνίες μεταξύ των Βρετανών και του ΕΑΜ αναφορικά με τη βοήθεια που οι Βρετανοί έδιναν στους Έλληνες αντάρτες. Η επίσημη βρετανική εκδοχή ήταν ότι έπρεπε να περιοριστεί η οικονομική βοήθεια προς τους αντάρτες, ώστε να υποχρεωθούν να γυρίσουν στα σπίτια τους και να καλλιεργήσουν την κατεστραμμένη γη τους. Ο Ν. Χάμμοντ, αρχηγός της συμμαχικής αποστολής στην ελληνική Μακεδονία επέβαλε να μην διανέμεται η βοήθεια από τις τοπικές οργανώσεις και επιτροπές του ΕΑΜ αλλά από τις παλιές, διορισμένες επί Μεταξά, κοινοτικές αρχές των χωριών¹⁴⁷. Το γεγονός αυτό, όπως ήταν φυσικό, επισώρευε νέα προβλήματα στις σχέσεις των Ελλήνων με τους μειονοτικούς, στο μέτρο που οι κοινοτικοί άρχοντες διένειμαν τη βοήθεια «κατά το δοκούν».

Ο φόβος των Βρετανών ότι το ΕΑΜ θα επιδίωκε να επιβληθεί μόλις οι Γερμανοί αποχωρούσαν από το ελληνικό έδαφος κορυφώθηκε το καλοκαίρι του 1944 όσο το Foreign Office διαπίστωνε ότι αδυνατούσε να εξασφαλίσει δυνάμεις για να επιβάλουν την Κυβέρνηση Παπανδρέου. Για το λόγο αυτό οι εν

144. Βλ. και Β. Μητσόπουλου, *ό.π.*, σ. 246, 260-264, 361-365.

145. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/73, Έκθεση Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας, 6 Οκτωβρίου 1944.

146. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 409, Φ 62/98, Έκθεση Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας, Οκτώβριος 1944.

147. Βλ. και Ι. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 117-118.

Ελλάδι βρετανικές υπηρεσίες είχαν εντολή να μην αντιμετωπίζουν εκ προοιμίου αρνητικά τις γερμανικές κρούσεις για ενδεχόμενη παράδοση με όρους και πάντως να μην επιδιώκουν τη γερμανική κατάρρευση, πριν εξασφαλιστούν επαρκείς βρετανικές δυνάμεις για να αναλάβουν τον έλεγχο της επικράτειας¹⁴⁸.

Άλλωστε, και ο ίδιος ο Γ. Παπανδρέου ζητούσε από τους Βρετανούς να επιδιώξουν την ενίσχυση όλων των αντιτιθέμενων στο ΕΑΜ πολιτικών οργάνωσεων (π.χ. ΕΔΕΣ, ΠΑΟ) ενώ το Γενικό Επιτελείο υπό το στρατηγό Βεντήρη σύμφωνα και με τις βρετανικές εκτιμήσεις δεν ενδιαφερόταν παρά μόνο για το πώς θα καταστραφεί ο ΕΛΑΣ¹⁴⁹. Δεν ήταν τυχαίο ότι ακόμη και τα Τάγματα Ασφαλείας, παρ' όλο το λουτρό αίματος που είχαν προκαλέσει εναντίον των Ελλήνων αντιστασιακών, αποτελούσαν για τους Βρετανούς πιθανό εταίρο του μελλοντικού ελληνικού στρατού¹⁵⁰.

Μετά τη φυγή του τάγματος Γκότσε και το κλίμα αναστάτωσης που δημιουργήθηκε στους κόλπους του σλαβομακεδονικού στοιχείου, το ΚΚΕ αποφάσισε να μην διακινδυνεύσει εκ νέου μια ανάκαμψη των αυτονομιστικών κινήσεων, επιτρέποντας με τον έναν ή τον άλλο τρόπο την επάνοδο των ταγμάτων σε ελληνικό έδαφος. Συν τοις άλλοις υπήρχαν πληροφορίες ότι με τη συνδρομή των Γιουγκοσλάβων δημιουργούνταν μια ταξιαρχία με αμιγώς εθνικιστικό προσανατολισμό που ως σκοπό είχε να υποκινήσει στην Ελληνική Μακεδονία ταραχές. Έτσι, ο Γ. Σιάντος και ο Ευ. Μπακιρτζής, Διοικητής της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ, έδωσαν εντολή να προωθηθούν στρατιωτικά τμήματα στη μεθόριο, και μάλιστα τμήματα χωρίς Σλαβομακεδόνες, με σκοπό να αποκλείσουν όλες τις διαβάσεις προς το ελληνικό έδαφος. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στο συνοριακό τομέα προς την πλευρά του Μοναστηρίου, όπου βάσει πληροφοριών, συγκεντρώνονταν στρατολογημένα από την Ελλάδα μειονοτικά στοιχεία¹⁵¹. Με τον τρόπο αυτό απετράπη η επαναπροώθηση εξοπλισμένων Σλαβομακεδόνων στο ελληνικό έδαφος, αφού τα σώματα του ΕΛΑΣ που φρουρούσαν τη μεθόριο σε περιορισμένες απόπειρες διείσδυσης που έλαβαν χώρα το Νοέμβριο του 1944 απάντησαν δραστικά¹⁵².

Όσον αφορά στο βουλγαρικό παράγοντα, μετά την ανατροπή των φιλοαξονικών κυβερνήσεων και την είσοδο του Κόκκινου Στρατού στη χώρα, το βουλγαρικό Κ.Κ. ήρθε με τη σειρά του να διεκδικήσει ρόλο στις αντιθέσεις αναφορικά με τη Μακεδονία. Η νέα κυβέρνηση Κ. Γκεόργκιεφ διακήρυξε ότι υιοθετεί

148. Βλ. P. Papastratis, *British Policy towards Greece during the Second World War 1941-1945*, Cambridge U.P. 1984, σ. 206 και 212-213.

149. Papastratis, *ό.π.*, σ. 207-208.

150. *Ό.π.*, σ. 209-211.

151. Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, τ. Β', Αθήνα 1983, σ. 200-201.

152. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 415, Φ 23/9/78, Έκθεση Περιφερειακής Επιτροπής Καστοριάς προς ΚΟΜΠ, 25 Νοεμβρίου 1944.

την αρχή δημιουργίας ενιαίου ανεξάρτητου μακεδονικού έθνους απορρίπτοντας την ιδέα ενσωμάτωσης της Μακεδονίας τόσο στη Γιουγκοσλαβία όσο και τη Βουλγαρία. Από την πλευρά τους οι Γιουγκοσλάβοι απαίτησαν την αποδοχή δικού τους σχεδίου προσφέροντας περιορισμένη αντιπροσώπευση στη βουλγαρική πλευρά στο πλαίσιο της νοτιοσλαβικής ομοσπονδίας που θα δημιουργούνταν¹⁵³.

Από την πλευρά του το ΚΚΕ βρισκόταν σε δύσκολη θέση δεδομένου ότι παρακολουθούσε κατά βάση ως θεατής τις συνεννοήσεις των δύο γειτόνων. Τη δεύτερη εβδομάδα του Οκτωβρίου του 1944 το ΠΓ του ΚΚΕ πληροφορήθηκε ότι στο χωριό Σέρβια έγινε συνεδρίαση Γιουγκοσλάβων και Βουλγάρων για την οποία η ελληνική πλευρά ειδοποιήθηκε καθυστερημένα από την Περιφερειακή Επιτροπή Σερρών του κόμματος. Ένας Έλληνας αντιπρόσωπος που στάλθηκε προς το τέλος της διάσκεψης για να πληροφορηθεί τι συζητήθηκε, όταν ανέπτυξε τις θέσεις του κόμματος, κατηγορήθηκε από τους γείτονες για καιροσκοπισμό και πολιτικό τυχοδιωκτισμό¹⁵⁴.

Από την άλλη πλευρά το ΚΚΕ προσπαθούσε να ανιχνεύσει τις διαθέσεις των Σοβιετικών σε σχέση με το ενδεχόμενο να διαβεί ο Κόκκινος Στρατός τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Παράλληλα, εκκρεμούσε και το αίτημα της Βουλγαρίας να διατηρήσει κάποια στρατεύματα στην Ανατολική Μακεδονία, όπως οι Βούλγαροι ισχυρίζονταν ότι υπέδειξαν οι Σοβιετικοί. Τελικά, όταν αποσαφηνίστηκε ότι οι Σοβιετικοί δε θα περνούσαν τα σύνορα¹⁵⁵, η ηγεσία του ΚΚΕ έστρεψε την προσοχή της στην επιδίωξη των Βουλγάρων να παραμείνουν σε ελληνικό έδαφος. Υπήρχε και το πρόβλημα ότι ο εθνικιστής ομαδάρχης Τσαούς-Αντόν (Α. Φωστιέρης) συνωμοτούσε με το Βούλγαρο στρατηγό Α. Συράκωφ, ώστε να μην παραδοθούν οι πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας στον ΕΛΑΣ¹⁵⁶, όπως προέβλεπε συμφωνία του ΕΑΜ με το Βούλγαρο υπουργό Ν. Τερπέσεφ, Β' Γραμματέα του ΚΚ Βουλγαρίας και Ν. Νόικωφ, υπουργό Εμπορίου της ίδιας χώρας¹⁵⁷.

Αναφορικά με τη βουλγαρική επιδίωξη να διατηρηθούν δυνάμεις της χώρας αυτής στην Α. Μακεδονία, στο Π.Γ. του ΚΚΕ είχε σχηματιστεί η εντύπωση ότι οι Βούλγαροι επιδίωκαν έμμεσα να διατηρήσουν τον έλεγχο της Ανατολικής Μακεδονίας¹⁵⁸. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1944 το Π.Γ. ζήτησε από τους

153. Ι. Μπάεφ, *ό.π.*, σ. 53-65.

154. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/90, Έκθεση Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ. του ΚΚΕ, 15-10-44.

155. Βλ. Ι. Μπάεφ, *ό.π.*, σ. 59.

156. Θ. Χατζής, *ό.π.*, τ. Γ', σ. 46-50 και Σ. Σαράφης, *ό.π.*, σ. 424.

157. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/73, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ., 6-10-1944.

158. Β. Γ. Ιωαννίδης, *ό.π.*, σ. 250-253.

ιθύνοντες του κόμματος στη Μακεδονία να μη δεχθούν καμιά ξεχωριστή συμφωνία με τη βουλγαρική πλευρά και να ζητηθεί να φύγουν αμέσως οι Βούλγαροι από το ελληνικό έδαφος¹⁵⁹.

Την ίδια θέση επανέλαβε στους Βούλγαρους και ο Α. Στρίγγος του Μακεδονικού Γραφείου, παρά το επιχείρημά τους ότι η παραμονή του βουλγαρικού στρατού θα ήταν προσωρινή¹⁶⁰. Να σημειωθεί εδώ ότι οι Βούλγαροι είχαν βολιδοσκοπήσει τους Βρετανούς σε σχέση με την επιδίωξή τους αυτή, γεγονός που υποχρέωσε την Κυβέρνηση του Καίρου του Γ. Παπανδρέου με αλληπάλληλα διαβήματα να επιβάλει αρνητική βρετανική δέσμευση¹⁶¹. Η αποφασιστική αυτή στάση απέδωσε. Στο διάστημα 13-25 Οκτωβρίου 1944 άρχισε σταδιακά να υποχωρεί κάθε ξένη δύναμη από το ελληνικό έδαφος και η ελληνική κυριαρχία να αποκαθίσταται απόλυτα.

Συμπεράσματα

Η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής στη Δυτική Μακεδονία εξαιτίας της ιδιαίτερης έντασης με την οποία είχαν επανακάμψει οι μειονοτικές αντιθέσεις καθιστούσε εξαιρετικά προβληματική την άρθρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής από την πλευρά της εαμικής εξουσίας που είχε συγκροτηθεί στην περιοχή. Οι ηγεσίες του ΕΑΜ και του ΚΚΕ έπρεπε να σταθμίσουν μια σειρά από περίπλοκους παράγοντες που συνθέταν το πλέγμα των προβλημάτων της περιοχής, δεδομένης της ύπαρξης πληθυσμών με ασαφή εθνολογικό προσδιορισμό που αποτελούσαν αντικείμενο μιας πολύχρονης χειραγώγησης από τα όμορα της Ελλάδας κράτη της Βαλκανικής. Η παρουσία μάλιστα των βουλγαρικών αρχών κατοχής συνέτεινε στην αναβίωση ενός κλίματος εθνικιστικού πυρετού με καταλυτικές συνέπειες για το σύνολο του πληθυσμού της περιοχής.

Το ΕΑΜ έπρεπε, πρώτα απ' όλα, να αντιμετωπίσει δραστικά τη διάχυτη καχυποψία των μειονοτικών πληθυσμών έναντι κάθε ελληνικής εξουσίας που στο παρελθόν είχε μεταχειριστεί τη μειονότητα με τρόπο καθαρά εθνικιστικό. Έπρεπε παράλληλα να συμβιβάσει τις αντιθέσεις μεταξύ της μειονότητας και του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής, αντιθέσεις που είχαν προσλάβει ιδιαίτερη σφοδρότητα, αφού αρκετοί μειονοτικοί είχαν εμπλακεί με τις κατοχικές δυνάμεις και ασκούσαν καθήκοντα ένοπλου μηχανισμού κατοχικής καταπίεσης.

Από την άλλη πλευρά η εαμική ηγεσία είχε το πλεονέκτημα ότι το ΚΚΕ

159. Π. Ρούσσος, *ό.π.*, σ. 394.

160. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 408, Φ 23/1/73, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς Π.Γ., 6 Οκτωβρίου 1944.

161. Γ. Ανδρικόπουλος, *Κρίσιμη χρονιά*, τ. Β', Αθήνα 1974, σ. 60, 83, 86.

ήταν η μοναδική ελληνική πολιτική δύναμη που έχαιρε αποδοχής από τους σλαβόφωνους ως συνέπεια της πολιτικής του έναντι του «Μακεδονικού Ζητήματος» κατά το Μεσοπόλεμο. Το γεγονός αυτό προσέφερε μια ευχέρεια χειρισμών σε σχέση με τη μειονότητα, ιδίως από τη στιγμή που το ΕΑΜ καλούνταν να παίξει ένα ρόλο αντίβαρου στην αυτονομιστική δράση των Βουλγάρων στην κατεχόμενη Μακεδονία. Όμως, αυτή ακριβώς η σχέση εμπιστοσύνης, σε συνδυασμό με το βεβαρυμένο παρελθόν του κόμματος αναφορικά με την υιοθέτηση αυτονομιστικών αιτημάτων από το ΚΚΕ τη δεκαετία του 1920 ενδυνάμωσε την καχυποψία έναντι του ΕΑΜ, τόσο από τα επίσημα πολιτικά κόμματα της χώρας όσο και από μερίδες του ελληνικού πληθυσμού. Έτσι, εκτός από τους Βούλγαρους κομιτατζήδες, το ΕΑΜ έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις εθνικιστικές ελληνικές οργανώσεις της περιοχής —ιδίως την ΠΑΟ— που παρουσίαζαν στον τοπικό ελληνικό πληθυσμό τις εαμικές οργανώσεις ως μηχανισμούς ευθυγραμμισμένους με το βουλγαρικό αλυτρωτισμό.

Το πιο ουσιώδες, όμως, ήταν να αντιμετωπιστεί δραστικά κάθε προσπάθεια Ιταλών και Γερμανών να αξιοποιήσουν προς όφελός τους τις εθνικιστικές αντιθέσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ελληνικές αντιστασιακές οργανώσεις, να τις αποκόψουν από τους μειονοτικούς πληθυσμούς και να δημιουργήσουν επικουρικές κατοχικές φρουρές από σλαβόφωνους αυτονομιστές. Άλλωστε, ήταν πασιφανές ότι οι Βούλγαροι προχωρούσαν σε σχεδιασμένο αφελληνισμό της Μακεδονίας, αξιοποιώντας κάθε μέσο πειθαναγκασμού εις βάρος των τοπικών πληθυσμών. Σε αρκετές περιπτώσεις οι ίδιοι οι μειονοτικοί ζητούσαν την προστασία του ΕΑΜ είτε γιατί υφίσταντο εξαναγκασμούς είτε γιατί είχαν συνειδητοποιήσει ότι το μακροπρόθεσμο συμφέρον τους ήταν με την ελληνική πλευρά. Ο βασικότερος, όμως, λόγος που έστρεψε τους μειονοτικούς προς το ΕΑΜ ήταν το γεγονός ότι έτυχαν υλικής πλαισίωσης από τις εαμικές οργανώσεις στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής.

Από τα τέλη του 1942 η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο, δεδομένου ότι στην υπόθεση ενεπλάκησαν και οι Γιουγκοσλάβοι του Τίτο, ο οποίος έχαιρε και της προτίμησης την περίοδο αυτή των Σοβιετικών. Οι Γιουγκοσλάβοι αξιοποιούσαν αιτήματα διεθνιστικής αλληλεγγύης, καθώς και την αναγκαιότητα συντονισμού των αντιστασιακών κινημάτων της Βαλκανικής, ώστε να υποχρεώσουν το ΕΑΜ και το ΚΚΕ να συναινέσουν στην πολιτική του Τίτο να δημιουργήσει μεταπολεμικά, εις βάρος των ελληνικών συμφερόντων, την Ομόσπονδη Δημοκρατία της Μακεδονίας στα πλαίσια του γιουγκοσλαβικού κράτους.

Ιδίως στο μέτρο που διαφαινόταν ότι οι σχέσεις με τους Γιουγκοσλάβους θα καθίσταντο μεταπολεμικά καθοριστικές για το ΚΚΕ λόγω του ενδεχομένου να επακολουθήσει του πολέμου κοινωνικο-πολιτική σύγκρουση στην Ελλάδα, η ηγεσία του ΚΚΕ επιδίωκε να αποφύγει αδικαιολόγητες προστριβές με τον Τίτο.

Το γεγονός αυτό εξηγεί ορισμένες παλινωδίες του ΚΚΕ —όπως με την περίπτωση της δημιουργίας σλαβόφωνων ταγμάτων στους κόλπους του ΕΛΑΣ— παρ' ότι ήταν σχεδόν βέβαιο ότι θα αναπτύξουν αυτονομιστική πρακτική.

Από την άλλη πλευρά, το ΕΑΜ προσπαθούσε να διαφυλάξει την αξιοπιστία του έναντι των σλαβόφωνων, αποφεύγοντας οποιεσδήποτε κινήσεις θα προκάλυψαν στο στοιχείο αυτό το αίσθημα της περιθωριοποίησης μέσα στις εαμικές οργανώσεις. Για το λόγο αυτό η ηγεσία του ΕΑΜ ήταν ιδιαίτερα επιρροπής σε προτάσεις, όπως η συγκρότηση αυτόνομων ταγμάτων στο εσωτερικό του ΕΛΑΣ, που υποτίθεται ότι θα βοηθούσαν να ξεπεραστεί η μόνιμη καχυποψία των σλαβόφωνων έναντι του ελληνικού στοιχείου. Άλλωστε, και η εκτίμηση ότι η δημιουργία ξεχωριστών μειονοτικών οργανώσεων στους κόλπους του ΕΑΜ θα συνέτεινε στη μαζική ενσωμάτωση σλαβόφωνων στην ελληνική εθνική αντίσταση δεν ήταν ανεδαφική σε συνδυασμό με την αγωνιώδη προσπάθεια της ηγεσίας του ΕΑΜ να αποτρέψει την προσχώρηση σλαβόφωνων της ελληνικής πλευράς στους παρτιζάνους του Τίτο. Η πράξη, βέβαια, απέδειξε ότι οι αυτόνομες μειονοτικές οργανώσεις στο εσωτερικό του ΕΑΜ δεν θα μπορούσαν παρά να αποτελέσουν πεδίο άσκησης αυτονομιστικής προπαγάνδας, ιδίως στο μέτρο που ο ΕΛΑΣ δεν είχε αποφασίσει να αντιμετωπίσει ένοπλα τη διείσδυση στελεχών του Τίτο σε ελληνικό έδαφος.

Τόσο η απόφαση για τη διάλυση των σλαβομακεδονικών ταγμάτων και των μειονοτικών οργανώσεων, μετά από μια βραχύβια πορεία, όταν διαπιστώθηκε ότι ήταν αδύνατο να ελεγχθούν από την ηγεσία του ΕΑΜ, όσο και οι σαφείς παρεμβάσεις της ηγεσίας του ΚΚΕ που περιόρισαν αισθητά τις γιουγκοσλαβικές κινήσεις και διεισδύσεις σε ελληνικό έδαφος, έδειξαν ότι το ΕΑΜ και το ΚΚΕ δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να θέσουν υπό απειλή αυτό που θεωρούσαν ως πρώτιστο στόχο της αντίστασης, δηλαδή τη δημιουργία μιας μεγάλης αντιφασιστικής πατριωτικής συμμαχίας και την ενσωμάτωση του ΕΑΜ σε μια εθνική κυβέρνηση. Χωρίς, μάλιστα, να επιδιώξουν άμεση αντιπαράθεση με τους Γιουγκοσλάβους επικαλέστηκαν τις αρχές της ισοτιμίας και της σοσιαλιστικής αλληλεγγύης ακριβώς για να αντιστρέψουν τα γιουγκοσλαβικά επιχειρήματα. Είναι ενδεικτικό ότι, όταν το ΚΚΕ ερχόταν αντιμέτωπο με την εξόφθαλμη εθνικιστική συμπεριφορά των Γιουγκοσλάβων παρέπεμπε το πρόβλημα στον ίδιο τον Τίτο, θεωρώντας ή δείχνοντας ότι θεωρεί τον εθνικισμό αυτό ως παραβίαση των σοσιαλιστικών αρχών.

Πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι ολόκληρο το εγχείρημα της ευρείας εαμικής συμμαχίας στηριζόταν στον εθνικο-πατριωτικό προσανατολισμό, που έπρεπε να επιβεβαιώνεται συνέχεια για να διασφαλίζεται η πλαisiώση των μαζών και να διατηρείται η συγκολλητική ουσία της συμμαχίας αυτής. Σε περίπτωση που παρουσιαζόταν οποιοδήποτε πρόβλημα που προκάλυψε αμφισβήτηση του πατριωτικού ρόλου του ΕΑΜ, όχι μόνο θα αποκλειόταν από κάθε πολιτική συνερ-

γασία αλλά κυρίως θα διαλυόταν το εαμικό οικοδόμημα, όπως απέδειξε και η ετοιμότητα της ηγεσίας του ΚΚΕ να αποδεχθεί την τελεσιγραφική απαίτηση του Μπακιρτζή να διαλυθούν τα σλαβομακεδονικά τάγματα, που δύο μήνες πριν είχαν συγκροτηθεί στους κόλπους του ΕΛΑΣ.